

VU Research Portal

Vermijd de naamwoordstijl!

Onrust, M.G.

2013

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Onrust, M. G. (2013). *Vermijd de naamwoordstijl! Een onderzoek naar de houdbaarheid van een schrijfadvis.* [, Vrije Universiteit Amsterdam].

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

2 Vermijd de naamwoordstijl!

Het advies ‘vermijd de naamwoordstijl’ is in hoofdstuk 1 geïntroduceerd als een vertegenwoordiger uit de wereld van het nominaal formuleren die een vaste gast is in kringen van schrijfadviseurs, maar in bredere omgeving met enig wantrouwen wordt bekeken. In dit hoofdstuk neem ik het advies grondig onder de loep. Daarbij stel ik centraal de kwaliteit van het advies ‘vermijd de naamwoordstijl’ als *advies*.

Als ijkpunt voor deze kwaliteitsanalyse gebruik ik het algemeen model voor advisering zoals dat in paragraaf 1.3 is beschreven. Dit ‘expertmodel’ noemt een aantal componenten die in een advies voor zouden moeten komen, en relateert bovendien het niveau van grondigheid van een advies¹ aan kenmerken van de doelgroep en aan aanwezige randvoorwaarden. In 1.3 heb ik het vermoeden uitgesproken, dat in het specifieke geval van adviezen over taalkwesties zowel de component Onderbouwing als de component Uitwerking van het advies aanwezig zouden moeten zijn. Mijn redenering was, dat het in verband met eigenschappen van de doelgroep (leken) nodig zal zijn om informatie te geven over de effecten van talige middelen en over de eisen van afzonderlijke tekststypen om zo het ‘waarom’ van een advies te onderbouwen. Daarnaast, heb ik betoogd, zal het ook nodig zijn om, in samenhang met het ‘waarom’, een grondige uitwerking te geven van het ‘wat’, ‘hoe’, ‘waar’ en ‘wanneer’ van het advies. De doelgroep van een taaladvies zal

1 Of eigenlijk: de grondigheid van het antwoord op een adviesvraag.

namelijk niet alleen het relevante talige middel moeten herkennen, maar ook de omstandigheden waaronder actie moet worden ondernomen. In dat verband, was mijn stelling, zal de informatie over het ‘wat’ zowel actiegericht als identificatiegericht moeten zijn. Met andere woorden: op basis van het ‘waarom’ moet de leek overtuigd raken van de juistheid van een advies, en op basis van het ‘wat’, ‘hoe’, ‘wanneer’ en ‘waar’ moet hij of zij de juiste afwegingen kunnen maken over de toepassing van het advies.

Ten behoeve van de kwaliteitsanalyse is een corpus van vijftig adviespublicaties geselecteerd. Een eerste oriënterende analyse van dit corpus maakte duidelijk dat er in de advisering over de naamwoordstijl een aantal vaste elementen zichtbaar zijn (al zijn die niet noodzakelijkerwijs in elk individueel advies allemaal aanwezig). In de eerste plaats wordt het onderwerp van het advies gekarakteriseerd: het fenomeen naamwoordstijl wordt gedefinieerd of op zijn minst omschreven (element 1), en er worden voorbeelden gegeven van de talige verschijningsvormen van het fenomeen (element 2). Uiteraard wordt er ook een feitelijk advies gegeven (element 3). Dat advies wordt dan gemotiveerd, door aan te geven welke bezwaren of voordelen er zijn verbonden aan het fenomeen naamwoordstijl (element 4). Deze bezwaren of voordelen worden daarbij onderbouwd door de concrete effecten van naamwoordstijl op zinnen of teksten te noemen (element 5). Eventueel worden dan ten slotte de uitzonderingen op het advies vermeld (element 6).

Deze zes elementen laten zich goed vertalen naar de componenten van het expertmodel. De eerste twee elementen van het advies ‘vermijd de naamwoordstijl’ (definitie en voorbeelden) kunnen gezien worden als een gezamenlijk antwoord op de vraag naar het identificerende ‘wat’ van naamwoordstijl. Daarmee horen deze elementen binnen de component Uitwerking van het expertmodel. Ook het zesde element, dat specificceert onder welke omstandigheden de naamwoordstijl niet vermeden hoeft te worden, zou geplaatst kunnen worden in de component Uitwerking, omdat de specificatie van vormen van ‘goed gebruik’ van de naamwoordstijl ondersteunend zal werken voor afwegingen over het ‘waar’ en ‘wanneer’ van de toepassing van het advies. Het feitelijke advies (element 3) krijgt, bekeken binnen de kaders van het expertmodel, naast deze uitwerking ook onderbouwing. De formulering van de bezwaren die aan naamwoordstijl zijn verbonden (element 4) en de opsomming van de concrete effecten van naamwoordstijl (element 5) kunnen gezien worden als een gezamenlijke beantwoording van de vraag naar het ‘waarom’ van het advies om de naamwoordstijl te vermijden. Daarmee passen deze twee elementen in de component Onderbouwing van het advies. Ook element 6, dat de omstandigheden specificceert waaronder die bezwaren niet gelden, zou in de component Onderbouwing kunnen worden geplaatst. Het is voorstelbaar dat informatie over de omstandigheden waaronder naamwoordstijl wél aanvaardbaar is, een aanvullend licht werpt op de bezwaren die in zijn algemeenheid gelden voor dit fenomeen. Het zesde element kan dan dus tegelijkertijd

functioneren als een onderdeel van de Uitwerking (het ‘waar’ en ‘wanneer’) als van de Onderbouwing (het ‘waarom’).

In schema:

ADVIES			Element 3: feitelijk advies
UITWERKING	‘wat’ (identificatie-gericht)	identificeren talige middel	Element 1: definiëring Element 2: verdere karakterisering
	‘hoe’	toepassen advies	
	‘wat’ (actiegericht)	toepassen talige middel	
	‘waar’	afwegen toepassing	Element 6: wél goed gebruik
	‘wanneer’	afwegen toepassing	Element 6: wél goed gebruik
ONDERBOUWING	‘waarom’	bepalen juistheid advies	Element 4: bezwaren tegen gebruik Element 5: concrete effecten (als ondersteuning van bezwaren) Element 6: wél goed gebruik

Schema 1: Elementen van het advies in de mal van het expertmodel

Uit schema 1 blijkt dat het expertmodel uit Cornelis (2002) zich goed leent als een superstructuur voor de adviezen over naamwoordstijl zoals die in de praktijk blijken voor te komen. Het schema maakt ook meteen inzichtelijk dat er in de adviezen weinig aandacht is voor de afwegingen die leken moeten maken over de feitelijke implementatie van het advies: de aspecten ‘hoe’ en het actiegerichte ‘wat’ (‘hoe pak ik het aan?’, ‘wat moeten we daarvoor doen?’) worden in de praktijk van de advisering over naamwoordstijl eigenlijk niet ingevuld. Alleen terloops geven adviseurs soms enige informatie die geïnterpreteerd zou kunnen worden als een herschrijfstrategie. Vergelijk bijvoorbeeld de volgende passages uit Doeve en Onrust (1992 [A13]) en Lamers (1989a [C7])²:

² De nummers [A13] en [C7] verwijzen naar de plaats van deze publicaties in het geselecteerde corpus. Zie bijlage 1, Lijst van geraadpleegde adviesboeken.

Het herschrijven van een naamwoordstijl-fragment³ tot een actiever ('werkwoordelijker') geheel is dan ook vaak een onmogelijke opgave⁴: 'Eerder heeft (de regering? De staatssecretaris? De heer Van Bemmelen?) het streefcijfer bepaald op vijf erkende vluchtelingen. Gelet op de specifieke aard en problematiek van deze doelgroep (moeten we? moet ik? moet de regering? moet de heer Van Bemmelen?) dit streefcijfer breder benaderen. (Doeve & Onrust, 1992, p. 77)

Regel: niet *voor het* + hele werkwoord (of nog erger: *met betrekking tot* + hele werkwoord, maar: *om te* + hele werkwoord. (Lamers, 1989a, p. 148)

Een van de zeer weinige plaatsen waar in het corpus expliciete herschrijfinformatie wordt gegeven, is te vinden in Overduin (1986 [B8]). Overduin voorziet de vergelijking tussen het naamwoordstijlvoorbeeld (12) en de verbeterde versie (12a) van een concrete bespreking van de manier waarop die verbetering tot stand is gekomen: het is 'het handigst om één of meer nominaliseringën weer in (bij)zinnen met werkwoorden om te zetten':

Vaak ontstaan clusters van zelfstandige naamwoorden die deels bestaan uit nominaliseringën en deels uit gewone zelfstandige naamwoorden:

[12] Met het oog op de *herziening* van de richtlijnen voor het *toezicht* op de *naleving* van de gedragscodes van belastingconsulenten...

De nominaliseringën in dit cluster zijn gecursiveerd. Om zo'n cluster te doorbreken is het het handigst om één of meer nominaliseringën weer in (bij)zinnen met werkwoorden om te zetten:

[12a] Er bestaan richtlijnen om er op *toe te zien*, dat de gedragscodes van belastingconsulenten worden *nageleefd*. Met het oog op de herziening van de richtlijnen... (Overduin, 1986, p.188)

Over het geheel genomen is er echter geen expliciete aandacht voor de manier waarop het advies moet worden toegepast en voor de talige middelen die de leek daarbij zou kunnen aanwenden. De herschrijfstrategieën die worden aangedragen door Overduin (1986) en Doeve en Onrust (1992) maken nog iets anders duidelijk: het is ook geen eenvoudige opgave om (een rijtje met) vaste herschrijfprocedures voor naamwoordstijl aan te bieden. Overduin noemt als mogelijkheid om 'één of meer' nominaliseringën aan te pakken, en om eventueel te kiezen

3 In dit geval: 'De eerdere streefcijferbepaling van vijf erkende vluchtelingen behoeft een bredere benadering, gelet op de specifieke aard en problematiek van deze doelgroep'.

4 Bedoeld is hier: voor een eindredacteur die de oorspronkelijke tekst niet zelf geschreven heeft.

voor '(bij)zinnen'. Zijn herschrijving (12a) is daarbij dan ook zeker niet de enige mogelijkheid binnen deze strategie. Doeve en Onrust lijken te hinten op een strategie waarbij juist alle nominalisaties worden omgesmeed, en waarbij iedere nominalisatie een eigen werkwoordelijk geformuleerde zin krijgt.

De preciese aanpak van het 'vermijden' of 'verwijderen' komt alleen impliciet aan de orde, namelijk daar waar de adviseurs de voorbeelden van naamwoordstijl (element 2) voorzien van herschrijvingen, of waar ze de concrete effecten van naamwoordstijl (element 5) demonstreren met behulp van werkwoordelijke herschrijvingen. Deze herschrijvingen functioneren als extra middel om te zien wat naamwoordstijl blijkbaar is, of als onderbouwing van wat naamwoordstijl blijkbaar doet; op impliciete wijze laten ze ook zien hoe een omzetting van naamwoordstijl naar een meer werkwoordelijke manier van formuleren blijkbaar in zijn werk gaat.

Ook het 'waar' en 'wanneer' uit de component Uitwerking krijgt verhoudingsgewijs weinig aandacht, met een gedeelde invulling in de vorm van element 6. Ongetwijfeld heeft het absolute karakter van het advies zelf ('*vermijd de naamwoordstijl*') daarmee te maken. Vanuit het advies geredeneerd is het antwoord op 'waar' en 'wanneer' in principe: overal en altijd.

In dit hoofdstuk zal ik de kwaliteit van het advies 'vermijd de naamwoordstijl' onderzoeken door in meer detail na te gaan welke concrete informatie wordt aangeboden in de componenten Uitwerking en Onderbouwing, en met name wat de samenhang is tussen deze beide componenten van het advies. Bovendien ga ik na of (de grondigheid van) het advies daadwerkelijk wordt toegesneden op doelgroep en genre. De opzet van het hoofdstuk is als volgt. Paragraaf 2.2 is gewijd aan de component Uitwerking, en geeft een antwoord op de vraag 'wat' naamwoordstijl volgens de schrijfadvisieliteratuur precies is. Dat gebeurt aan de hand van een analyse van de definiëring van het begrip naamwoordstijl en de talige verschijnselen die eraan verbonden worden. Aan de orde komt in deze paragraaf daarmee ook, of naamwoordstijl een eenduidig en scherp gedefinieerd begrip is. In paragraaf 2.3 is de component Onderbouwing aan de beurt: ik geef een analyse van de algemene bezwaren die in de schrijfadvisieliteratuur tegen de naamwoordstijl worden ingebracht, en van de concrete (veelal negatieve) effecten op zinnen en/of teksten die aan toepassing van de naamwoordstijl worden toegeschreven. Daarbij komen ook de uitzonderingen op de regel aan de orde: een deel van de schrijfadvisieliteratuur bespreekt namelijk ook enkele voorwaarden waaronder de naamwoordstijl niet vermeden hoeft te worden. Paragraaf 2.4 gaat specifiek in op de samenhang tussen verschillende relevante elementen van het advies 'vermijd de naamwoordstijl'. In paragraaf 2.5 volgt dan een samenvatting en maak ik de balans op. Is er sprake van een samenhangend advies over een welomschreven en

eenduidig verschijnsel, toegesneden op de behoefte van de doelgroep en aangepast aan de vereisten van afzonderlijke genres?

Het fundament onder de analyses in de paragrafen 2.2 t/m 2.4 vormt het corpus adviezen uit de schrijfadviessliteratuur. In paragraaf 2.1 geef ik nu eerst een introductie van dit corpus, een verantwoording van de manier waarop ik dit corpus heb geselecteerd en een toelichting op de wijze waarop ik de adviezen over de naamwoordstijl heb geanalyseerd.

2.1 De analyse van het corpus

Voor de analyse is een selectie gemaakt van 50 schrijfadviesspublicaties.⁵ Omdat het advies ‘vermijd de naamwoordstijl’ zijn intrede heeft gedaan in de jaren zestig van de twintigste eeuw, zijn alleen adviespublicaties beoordeeld met een verschijningsdatum van 1960 en later. De verzameling is afgesloten in 2003. De selectie is in principe willekeurig samengesteld uit schrijfadviesspublicaties die bedoeld zijn voor niet-professionele schrijvers.⁶ De selectie is afgerond op het moment dat nieuwe publicaties geen afwijkende informatie of inzichten over het advies meer opleverden. In een aantal gevallen zijn herziene drukken van dezelfde publicatie in het corpus opgenomen, of verschillende boeken van dezelfde auteur. Zo kon worden onderzocht of auteurs hun behandeling van de naamwoordstijl per herdruk van een publicatie (enigszins) aanpassen danwel aanpassen aan genre of doelgroep.

2.1.1 indeling corpus

Allereerst is per publicatie beoordeeld of inderdaad over naamwoordstijl geadviseerd wordt. Hierbij is zo veel mogelijk gekozen voor het gezichtspunt van leken en niet voor dat van de taalkundig onderlegde lezers. Uitgangspunt was, dat leken alleen de indruk zullen hebben een advies te lezen over naamwoordstijl als dit fenomeen duidelijk gemarkeerd als zodanig wordt besproken. Om vast te stellen of een publicatie geacht kan worden te adviseren over de naamwoordstijl zijn de volgende criteria gehanteerd:

- de term ‘naamwoordstijl’ wordt expliciet genoemd (eventueel in een iets andere formulering als bijvoorbeeld ‘naamwoordelijke stijl’ of ‘nominale stijl’);
- er wordt gesproken over ‘nominalisering’ of ‘naamwoordconstructies’ bij de behandeling van precies dezelfde zaken als die in de meeste boeken met de term ‘naamwoordstijl’ worden aangeduid;⁷

5 Het gaat hier om boeken, maar ook om hoofdstukken uit boeken.

6 Niet in de beschouwing betrokken zijn dus theoretische en/of beschouwende publicaties over (aspecten van) naamwoordstijl, in wetenschappelijke tijdschriften en dergelijke. Ook Onrust, Verhagen en Doeve (1993) is opgevat als een dergelijke meer beschouwende publicatie.

7 Een voorbeeld is Overduin (1986 [B8]). In dit boek wordt gesproken over ‘nominalisering’ en ‘clusters van zelfstandige naamwoorden’ met daarbij een definiëring en karakterisering van effecten en bezwaren die gelijk is aan wat in andere boeken over ‘naamwoordstijl’ wordt gezegd.

- er wordt gesproken over precies dezelfde zaken als die in de meeste boeken met de term ‘naamwoordstijl’ wordt aangeduid, in een terminologie die beschouwd kan worden als synoniem van ‘nominalisering’.

Met name het laatste criterium leverde grensgevallen op. Beslissend is geweest of in een publicatie sprake is van een afgebakende bespreking van een aantal voorbeelden, in combinatie met een omschrijving in een terminologie die lijkt op ‘nominalisering’. Op basis van dit criterium behoren bijvoorbeeld Van Steen (1987 [B1]) en Elling en Van der Spek (1983 [C12]) tot het corpus; in deze publicaties wordt gesproken van ‘vernaamwoordelijking van het werkwoord’ (Van Steen, 1987, p. 52) en ‘verzelfstandiging van werkwoorden’ (Elling & Van der Spek, 1983, p. 124). In een aantal gevallen was er sprake van een bespreking van kwesties die in de beoordeling van taaldeskundigen (eventueel in de verte) zouden lijken op gevallen van nominaliseren of naamwoordstijl, zonder dat een van deze beide termen (al is het maar met een synoniem) genoemd werd.⁸ In deze gevallen viel een adviesboek uit het corpus.⁹ Gezien vanuit het standpunt van de gebruikers van de schrijfadvisieboeken is er immers alleen advisering over het fenomeen naamwoordstijl of nominalisering als ze deze stijlverschijnselen als ‘naamwoordstijl’ of (synoniemen van) ‘nominalisering’ aangeboden krijgen.

Op grond van deze criteria vielen zes publicaties uit het oorspronkelijke corpus van 50 adviespublicaties af. De advisering over naamwoordstijl is op grond van bovenstaande overwegingen dus uiteindelijk geanalyseerd met behulp van een corpus van 44 schrijfadvisieboeken (zie bijlage 1).¹⁰ In dit corpus introduceren 34 publicaties expliciet de term ‘naamwoordstijl’, 7 bespreken het fenomeen onder de noemer ‘nominalisering’ of ‘naamwoordconstructies’ en 3 onder wat verder uit de buurt liggende synoniemen van ‘nominalisering’.

Om te kunnen bezien of de advisering over naamwoordstijl wordt aangepast aan doelgroep of tekstgenre, zijn de schrijfadvisieboeken in het corpus verder onderverdeeld in drie categorieën: (A) schrijfadvisieboeken die geschreven zijn voor een algemeen publiek, zonder dat er specifiek wordt geadviseerd over een

8 Zo kan een verschijnsel als een zwaar opgetuigd zelfstandig naamwoord (voorbeeld: ‘de door de invoering van de nieuwe verkeersregeling veranderde omstandigheden’) dat in de adviesliteratuur heel vaak wordt genoemd als onderdeel van naamwoordstijl, genoemd worden als voorbeeld van een tangconstructie. In zo’n geval zal een leek dit verschijnsel niet percipiëren als naamwoordstijl.

9 Interessant is, dat via deze criteria Moerdijk en Sluimer (1969) niet tot het corpus behoort, en Moerdijk en Sluimer (1989 [B12]) wel. Meer hierover in hoofdstuk 3.

10 Uit het gegeven dat het fenomeen naamwoordstijl in de diverse publicaties uit het corpus met verschillende termen wordt benoemd, blijkt dat de naamgeving van het verschijnsel niet gestandaardiseerd is. Deze indruk wordt nog versterkt door het feit dat het woord ‘naamwoordstijl’ ook in publicaties die volgens criterium 2 of 3 tot het corpus behoren (toch) terloops kan vallen – zij het dus niet in de buurt van de definiëring van het besproken verschijnsel. Een illustratie hiervan biedt Overduin (1986 [B8]), waar het verschijnsel naamwoordstijl wordt besproken onder de noemer van ‘nominalisering’ en ‘clusters van zelfstandig naamwoorden’, terwijl in het register ook de term ‘naamwoordconstructies’ wordt gebruikt (met als toevoeging: ‘zie nominalisering’). In een paragraaf over het stilistische verschijnsel ‘omhaal van woorden’ valt dan opeens de term ‘naamwoordstijl’. Met deze term wordt dan gerefereerd aan een zelfde geheel van verschijnselen.

bepaald genre; (B) schrijfadvisieboeken die zich in hun advisering specifiek richten op een bepaalde doelgroep; (C) schrijfadvisieboeken die zich beperken tot specifieke genres. Voor het onderscheid tussen (B) en (C) zijn de volgende vuistregels gehanteerd:

- Schrijfadvisieboeken uit categorie B richten zich, blijkens met name voorwoord of inleiding, op een bepaalde groep (ambtenaren, schrijvers in de non-profitsector, schrijvers in bedrijven, schrijvers met een bepaald beroep). Deze groep wordt voorzien van adviezen die dus pretenderen specifiek voor hun situatie te zijn, maar de adviezen kunnen zich uitstrekken over diverse tekstgenres. Namelijk, die tekstgenres die relevant zijn voor de doelgroep.
- Schrijfadvisieboeken uit categorie C adviseren over specifieke genres. Daarbij moet overigens wel aangetekend worden dat het begrip ‘genre’ breed kan zijn gedefinieerd. In het corpus zitten bijvoorbeeld naast adviesboeken over softwarehandleidingen, zakenbrieven of rapporten ook adviesboeken over ‘journalistiek schrijven’, ‘populariserend schrijven’, ‘technisch schrijven’ en ‘wetenschappelijk schrijven’. Dit zijn tekstgenres die bij een scherpere definitie van het begrip genre (bijvoorbeeld die in teksttypes) uiteenvallen in verschillende tekstgenres (bijvoorbeeld: nieuwsbericht, achtergrondverhaal; tijdschriftartikel, brochure; verslagen, dissertaties, beleidsrapporten e.d.). Bovendien kan men zich afvragen of ‘beeldschermteksten’ wel een bepaald genre vormen. Beslissend in de categorisering is geweest, dat de schrijvers van deze boeken er in ieder geval met betrekking tot het taalgebruik vanuit gaan dat het hier gaat om een genre. De adviezen specifiek over taalgebruik gelden dan dus voor alle subtypes die in feite onder het brede genre (zouden kunnen) vallen.

Het corpus omvat zeventien publicaties uit categorie A, twaalf uit categorie B en vijftien uit categorie C.

2.1.2 categorisatiebeslissingen

Elke publicatie is geanalyseerd op de zes elementen die in de oriënterende analyse werden geïdentificeerd. Omdat het feitelijke advies (element 3) in alle publicaties luidt dat de naamwoordstijl vermeden moet worden, danwel moet worden ‘omgesmeed’ of ‘teruggebracht’ tot een werkwoordelijke stijl, zal aan dit element in dit hoofdstuk verder geen aandacht worden besteed. Ook bij deze analyse is steeds het gezichtspunt van leken gekozen: zo dicht mogelijk is aangesloten bij datgene wat de tekst aanbiedt, omdat dat de informatie is waar de leken hun conclusies uit moeten trekken. Het valt immers te verwachten dat leken voor de interpretatie van de informatie geen beroep zullen (kunnen) doen op diepere taalkundige kennis die hen in staat zou stellen om in bepaalde gevallen te zien wat er ‘eigenlijk’ staat. Bij

de categorisatie van de elementen in de adviezen leverde deze positiekeuze enige problemen op, vooral als gevolg van het feit dat auteurs van schrijfadvisboekjes de neiging hebben vakjargon zo veel mogelijk te vermijden. Ze kiezen daardoor regelmatig voor een vrij losse manier van beschrijven. Per element zijn in de analyse de volgende categorisatiebeslissingen genomen.

Element 1: de definitie

De schrijfadvisers kiezen er vaak voor om de lezers niet te veel te belasten met ‘grammatica’. De definities van naamwoordstijl zijn daarom lang niet altijd even strak geformuleerd. Bij de analyse is als definitie steeds aangemerkt de omschrijving van het fenomeen naamwoordstijl onmiddellijk in de buurt van de *term* naamwoordstijl, idealiter in dezelfde zin. In die gevallen waar extra omschrijvingen worden geboden in combinatie met voorbeeldzinnen of in de vorm van voorbeeldzinnen, zijn die extra omschrijvingen niet betrokken bij de definiëring, maar ondergebracht bij element 2 van het advies (verdere karakterisering met behulp van voorbeelden). De gedachte hierbij was, dat leken de concrete voorbeelden in deze extra omschrijvingen inderdaad zullen benutten als een verdere concretisering van wat naamwoordstijl is, op het niveau van de taal, en niet als een verduidelijking van de definitie, op het niveau van het fenomeen. In Huigen (2003, p. 30 [C15]) is op die manier bijvoorbeeld de gecursiveerde tekst gerekend tot element 1 en de overige informatie tot element 2:

Als u van een werkwoord een zelfstandig naamwoord maakt [E1], hanteert u de zogenaamde naamwoordstijl. Van het werkwoord *toepassen* maak je een zelfstandig naamwoord door er *het* voor te zetten [E2].

[...]

Vergelijk de volgende voorbeelden:

Naamwoordstijl:

Het toepassen van deze formule zorgt voor de oplossing van het probleem.

Beter is:

Als we deze formule toepassen, lossen we het probleem op.

Nog bondiger is:

Met deze formule lossen we het probleem op. [E2]

Een ander voorbeeld van deze werkwijze is de categorisatie van het advies in Van der Horst (1996 [B5]). In dit boek staat de naamwoordstijl gedefinieerd als ‘We spreken van naamwoordstijl als er in plaats van werkwoorden veel zelfstandige naamwoorden worden gebruikt die zijn afgeleid van werkwoorden’ (1996, p. 52). Later wordt daaraan toegevoegd dat het karakteristiek is voor teksten waarin naamwoordstijl overheerst, dat er lege werkwoorden aanwezig zijn (1996, p. 58). Deze toevoeging is niet tot de definitie gerekend.

Element 2: talige verschijnselen die als voorbeeld genoemd worden

Uit de analyse van de voorbeeldzinnen die naamwoordstijl moeten illustreren blijkt dat deze regelmatig worden gegeven zonder verdere uitleg. Daarmee laten de adviseurs het aan de lezers over om te bepalen waar of via welk verschijnsel naamwoordstijl precies gedemonstreerd wordt. Dit gegeven vormde uiteraard ook een probleem voor de categorisering van de voorbeeldzinnen. In de analyse is bij twijfel steeds zo consequent mogelijk bekeken welke conclusies lezers van schrijfadviesboeken zullen trekken over de aard van naamwoordstijl op basis van de talige verschijnselen die in de voorbeelden voorkomen. Steeds is zo goed mogelijk beredeneerd van welke onderdelen van de zin de leek op basis van de geleverde definitie moet concluderen dat het moet gaan om een demonstratie van naamwoordstijl. In het bijzonder deden zich de volgende categorisatieproblemen voor:

PROBLEEM 1

Het eerste categorisatieprobleem was, dat voorbeeldzinnen soms worden gegeven zonder dat bepaalde elementen binnen die voorbeeldzin, bijvoorbeeld door middel van cursivering, specifiek als verschijningsvorm van naamwoordstijl worden aangemerkt. De vraag is dan, welke conclusie de leek zal trekken over de talige karakteristieken van naamwoordstijl.

In dergelijke gevallen zijn alle delen van de voorbeeldzin aangemerkt als onderdeel van het talig verschijnsel dat betrokken is bij naamwoordstijl. Aangenomen is dat de leek er vanuit zal gaan dat alle informatie in de voorbeeldzin (dus) relevant is voor naamwoordstijl, uiteraard voorzover dit past binnen de gegeven definitie, eventueel het verdere commentaar en de conclusies die uit de eventueel geboden herschrijving van die voorbeeldzin kunnen worden getrokken. Bijvoorbeeld: in een zin als

- (1) De controle van de jaarrekening heeft onze accountant gedaan¹¹

zal de leek op basis van de definitie ('naamwoordstijl is het gebruikmaken van (zelfstandige) naamwoorden in plaats van werkwoorden') zowel 'de controle' als 'de jaarrekening' als naamwoordstijl kunnen aanwijzen (en in mindere mate 'onze accountant', omdat niet zo snel te bedenken valt welk werkwoord hiervoor in de plaats zou kunnen komen). Op basis van het commentaar dat naar aanleiding van de voorbeeldzin gegeven wordt ('wanneer je veelvuldig gebruik maakt van de naamwoordstijl wordt je tekst minder concreet') en de herschrijving van de zin:

- (2) Onze accountant heeft de jaarrekening gecontroleerd.

kan deze interpretatie gehandhaafd blijven. De leek zal concluderen dat met

11 Uit Van der Westen (2002 [B6]).

het oplossen van één geval van naamwoordstijl het probleem van ‘veelvuldig’ is opgelost, waardoor ‘de jaarrekening’ mag blijven staan. Mogelijkerwijs kan de leek uit de herschrijving ook de conclusie trekken dat omschrijvingen deel uit maken van het fenomeen naamwoordstijl (‘de controle doen’ wordt ‘gecontroleerd’). Op basis daarvan is dus gescoord dat de definitie van naamwoordstijl wordt verduidelijkt met behulp van de talige verschijnselen ‘nominalisatie’ en ‘verbonominale constructie’.

PROBLEEM 2

Een tweede categorisatieprobleem trad op waar naamwoordstijl wordt gedemonstreerd met behulp van voorbeeldzinnen met gecursiveerde of onderstreepte nominalisaties. Uit het verdere commentaar kan in die gevallen blijken dat ook de context van de onderstreepte of gecursiveerde onderdelen een rol speelt bij de effecten van naamwoordstijl. De vraag is dan, of die context ook onderdeel is van de talige karakteristiek van naamwoordstijl.

In dergelijke gevallen is de context in de analyse meegenomen; leken zullen immers geneigd zijn die context te betrekken bij hun oriëntatie op het fenomeen naamwoordstijl. Vergelijk bijvoorbeeld een demonstratie van naamwoordstijl met behulp van de volgende voorbeeldzin:

- (3) Het implementeren van nieuwe regelgeving gericht op het uitbreiden van het aantal gehandicapte medewerkers leidt tot de constatering dat het aanstellen van gehandicapte medewerkers in de praktijk in bedrijven problematisch is.¹²

In het verdere commentaar over de bezwaren tegen een dergelijke zin speelt de overvloed van de nominalisaties en de zwaarte van de constructie nadrukkelijk een rol. Het is dan onvermijdelijk dat in de ogen van de leek het karakter van die constructie mee gaat doen bij de afgrenzing van wat naamwoordstijl (dus) is. Die constructies zijn in die gevallen meegenomen in de categorisatie van de talige voorbeelden van naamwoordstijl.

PROBLEEM 3

Het derde categorisatieprobleem was dat talige verschijnselen die volgens een schrijfadvisboek horen bij naamwoordstijl, soms een aparte vermelding krijgen. Ze worden op eigen titel, met naam en toenaam genoemd en met voorbeelden geïllustreerd (‘bleke werkwoorden’, ‘verbonominale constructies’, ‘voorzetselketens’ e.d.). De vraag is dan, of leken die verschijnselen wel of niet zullen waarnemen als onderdeel van naamwoordstijl.

In dergelijke gevallen zijn de extra verschijnselen alleen meegeteld als

12

Gerritsen (2001 [B2]).

ze nadrukkelijk binnen de bespreking van het fenomeen naamwoordstijl vallen. Deze verschijnselen en voorbeeldzinnen zijn niet meegeteld als binnen de bespreking van naamwoordstijl wordt doorverwezen naar een naburige paragraaf waarin bijvoorbeeld voorzetselstijl wordt besproken, ook niet als naamwoordstijl in die bespreking wordt genoemd. Meer in het algemeen zijn geen talige verschijnselen meegeteld die worden genoemd als verwante fenomenen, of als fenomenen die 'ook' van invloed zijn op een bepaalde afkeurenswaardige stand van zaken waar de naamwoordstijl aan bijdraagt.¹³ Met andere woorden, voorbeelden van voorzetselstijl zijn niet meegerekend als onderdeel van naamwoordstijl in de behandeling van Jaspers en Roodhof (1992 [C14]), maar wel in die van Elling en Van der Spek (1983 [C12]):

Ook uitdrukkingen als 'met betrekking tot', 'ten aanzien van' of 'in verband met' worden zeer veel gebruikt zonder dat ze nodig zijn. Bovendien worden ze vaak, in combinatie met naamwoordconstructies¹⁴, tot vrij monsterlijke constructies [*voorbeeldzin*] (Jaspers & Roodhof, 1992, p. 350).

Vooraf uit de laatste drie voorbeelden blijkt nog een ander nadeel van 'verzelfstandiging' van werkwoorden¹⁵: er ontstaan gemakkelijk hinderlijke voorzetselketens (aaneenschakelingen met 'van', 'over', 'met', 'in', 'tot' enzovoort (Elling & Van der Spek, 1983, p. 124).

Met behulp van hetzelfde criterium is het fenomeen deelwoordstijl in sommige publicaties meegerekend als onderdeel van naamwoordstijl, en in andere niet.

Element 4: bezwaren tegen of voordelen van naamwoordstijl

Als gevolg van het karakter van het advies zelf ('vermijd de naamwoordstijl') noemt de schrijfadviessliteratuur bijna uitsluitend bezwaren tegen de naamwoordstijl, en geen voordelen van dit fenomeen. Deze bezwaren zijn uiteraard de rechtvaardiging van het advies de naamwoordstijl te vermijden. De bezwaren vallen uiteen in algemene bezwaren en concrete nadelige effecten die gezien kunnen worden als ondersteuning van het algemene bezwaar. Tot de categorie van element 4 zijn die bezwaren gerekend die een algemeen karakter hebben, zoals 'nadelig voor de *begrijpelijkheid* van een tekst', of 'nadelig voor de *toegankelijkheid* van een tekst'; de meer concrete nadelige effecten (als 'saaï', 'statisch', 'gekunsteld',

13 Dit laatste gebeurt vaak in de dimensionele benadering van de stijladvisering, zoals met name geïntroduceerd door Steehouder, Jansen, Maat, Van der Staak en Woudstra (1984 [A8]). Zie hiervoor ook hoofdstuk 3.

14 Jaspers en Roodhof (1992 [C14]) gebruiken de term 'naamwoordconstructies' als synoniem voor naamwoordstijl.

15 Elling en Van der Spek (1983 [C12]) gebruiken de term 'verzelfstandiging van werkwoorden' als synoniem voor naamwoordstijl.

‘breedsprakig’, ‘wijdlopig’, ‘irritant door ondoorzichtigheid’, ‘stijf’, ‘stug’, ‘verslui-
rend’ en dergelijke) zijn gerekend als element 5.

In veel gevallen is het advies over de naamwoordstijl onderdeel van een hoofdstuk of paragraaf over stijl waarin veel andere stijlverschijnselen kort worden behandeld. Veel schrijfadviseurs kiezen er in die gevallen voor om het algemene bezwaar niet bij elk stijlverschijnsel op te voeren, maar aan het begin van het hoofdstuk of de paragraaf een (uitgebreide) uiteenzetting te geven over het algemene bezwaar. Als gevolg daarvan worden bij het specifieke advies over de naamwoordstijl dan alleen de concrete effecten genoemd. Als de compositie van dergelijke stijlhoofdstukken of -paragrafen het aannemelijk maakt dat leken het algemene bezwaar zullen begrijpen als een bezwaar dat voor alle kort genoemde stijlverschijnselen geldig is, is ervoor gekozen om toch het algemene bezwaar bij de analyse te betrekken.

In een enkel geval wordt er op het punt van de algemene bezwaren tegen naamwoordstijl een meer getrapte redenering aangeboden. Met name in grotere publicaties komt het voor dat de adviseur een algemeen bezwaar eerst onderverdeelt in een aantal ondergeschikte algemene bezwaren. In die gevallen worden de stijlverschijnselen vervolgens gegroepeerd onder één van de ondergeschikte algemene bezwaren. Aangenomen is dat leken niet verder zullen zoeken dan de paragraaf of het hoofdstuk waarin het advies over de naamwoordstijl staat gegroepeerd. Steeds is dus het algemene bezwaar tegen naamwoordstijl dat in de meest onmiddellijke nabijheid van de behandeling van naamwoordstijl wordt aangeboden, gecategoriseerd als element 4.

Element 5: concrete effecten van naamwoordstijl

De scheidslijn tussen algemene bezwaren tegen naamwoordstijl en concrete effecten die dat bezwaar verder ondersteunen is in het corpus af en toe dun. Dat is met name het geval als een schrijfadviseur dezelfde termen gebruikt voor het algemene bezwaar en het concrete effect. Een voorbeeld hiervan is Verhoeven en Wekking (1991 [A12]), waarin naamwoordstijl wordt behandeld binnen het hoofdstuk Aantrekkelijke zinsbouw. Naamwoordstijl wordt in de eigen sectie vervolgens besproken als een verschijnsel dat leidt tot onaantrekkelijkheid. Ook in deze gevallen is de verdeling tussen algemeen bezwaar en concreet effect aangehouden, vooral ook omdat de concrete effecten vaak nog in de rest van de tekst verder worden gespecificeerd (‘eentonig en daardoor onaantrekkelijk’) of in reeks gezet worden met andere, duidelijk concrete effecten.

Element 6: goed gebruik

In een aantal gevallen noemt de schrijfadviserliteratuur erg specifieke vormen van goed gebruik. In die gevallen waar het karakter van de verschillende gedetailleerde vormen van goed gebruik dat toeliet, is ervoor gekozen ze samen te voegen onder een iets algemenere noemer. Op deze manier zijn een aantal gedetailleerde vormen

van goed gebruik samengevoegd onder de noemer ‘tekstuele toepassingen’ (vier), onder de noemer ‘de handelende persoon’ (vier) en onder de noemer ‘toonzetting’ (twee).

2.2 De Uitwerking van het advies: definiering en karakterisering van naamwoordstijl

De definiëring van het begrip naamwoordstijl en de karakterisering van de talige verschijnselen die eraan verbonden worden, zijn voor de leek onmisbare aanknopingspunten voor een goede hantering van het advies. Wat is naamwoordstijl eigenlijk? Om welk talig verschijnsel gaat het dan? In 2.2.1 presenteer ik een analyse van de manier waarop naamwoordstijl in de adviesliteratuur gedefinieerd wordt; in 2.2.2 volgt een overzicht van de talige verschijnselen die in deze literatuur worden opgevoerd als belichaming van het fenomeen. In 2.2.3 geef ik een eerste inventarisatie van het beeld dat van naamwoordstijl wordt geschetst.

2.2.1 definiëring van naamwoordstijl

In de adviesliteratuur worden niet altijd expliciete definities van het fenomeen naamwoordstijl gegeven. In het corpus zijn zeven boeken te vinden die naamwoordstijl impliciet omschrijven en/of het fenomeen bij de lezer uitsluitend introduceren met behulp van voorbeelden. Deze boeken bevinden zich alle in de categorieën B en C, waar de advisering toegespitst is op specifieke doelgroepen of genres. In drie van deze gevallen gaat het om adviesboeken die expliciet gewag maken van de term naamwoordstijl¹⁶, in de overige gevallen gaat het om publicaties die de besproken verschijnselen rangschikken onder termen als nominalisering of naamwoordconstructies danwel synoniemen hiervan.¹⁷ In de andere 37 publicaties uit het corpus wordt het fenomeen naamwoordstijl (of een omschrijving van het fenomeen als nominalisering, naamwoordconstructie o.i.d) wel expliciet gedefinieerd. Uit de analyse blijkt dat schrijfadvisboeken naamwoordstijl op zes verschillende manieren kunnen definiëren. Hierbij valt geen duidelijke invloed van jaar van verschijnen waar te nemen.

Definitietype 1

In dit definitietype wordt naamwoordstijl direct gerelateerd aan de taalkundige afleiding van een zelfstandig naamwoord vanuit een werkwoord. Men spreekt van naamwoordstijl als er sprake is van een omzetting van een werkwoord in een daarvan afgeleid of daarmee overeenkomstig zelfstandig naamwoord. De directe relatie

16 Ministerie OC en W (1998b[B4]), Lamers (1988 [C6]) en Van Ommen en Kuppenveld (1986 [B10]). Ministerie OC en W (1998b) is een interne publicatie uit een reeks. Mogelijkerwijs sluit dit ‘werkboek’ aan bij of bouwt het voort op materiaal waarin de naamwoordstijl wel gedefinieerd wordt.

17 Veering (1962 [C2]), Van Steen (1987[B1]), Elling en Van der Spek (1983[C12]), en Moerdijk en Sluimer (1989 [B13]).

met het werkwoord is hierbij cruciaal; het begrip naamwoordstijl wordt in essentie gekarakteriseerd als nominalisatie.

Bekeken vanuit het gezichtspunt van de leek, zal dit definitietype de lezer op het spoor van de directe herleidbaarheid zetten. Dat wil zeggen, hoe meer een zelfstandig naamwoord nog ‘voelt’ als ‘eigenlijk’ een werkwoord, hoe meer lezers de indruk zullen krijgen dat ze in hun eigen proza naamwoordstijl hebben gebruikt.

Voorbeelden van dit type definiëring zijn:

- Als u het werkwoord in een zin omzet in een woordgroep met een zelfstandig naamwoord ontstaat de zogenaamde naamwoordstijl. (Steehouder et al., 1984, p. 251 [A8])
- Als je van een werkwoord een zelfstandig naamwoord maakt, spreken we van de naamwoordstijl. (Donkers & Willems, 2002, p. 213 [C13]).

Definitietype 2

De definiering zoals die gegeven wordt in dit definitietype is verwant aan definitietype 1, maar op een essentieel punt anders. De definities van type 2 reserveren de term naamwoordstijl voor het voorkomen van *veel* nominalisaties: er is pas sprake van naamwoordstijl als er een bepaalde hoeveelheid nominalisaties in de zin voorkomt (en in het verlengde daarvan in de tekst). De balans tussen de aanwezige nominalisaties en het werkwoord (de persoonsvorm) in de zin is daarmee ook van belang.

Leken die deze definitie krijgen aangereikt zullen zich oriënteren op een bepaalde hoeveelheid nominalisaties ten opzichte van het werkwoord. Als gevolg daarvan zal de aanwezigheid van een enkele nominalisatie op zich niet gepercipieerd worden als naamwoordstijl.

Voorbeelden van dit type definiëringen zijn:

- We spreken van naamwoordstijl als we in plaats van werkwoorden veel zelfstandige naamwoorden gebruiken die zijn afgeleid van die werkwoorden. (Van der Horst, 1993, p. 113 [B5])
- Binnen ambtelijk en ander formeel jargon is het de gewoonte erg veel gebruik te maken van nominalisering in plaats van werkwoordelijke constructies. We spreken dan wel van ‘naamwoordstijl’. (Verhoeven & Wekking, 1991, p. 70 [A12])

Definitietype 3

Een wat andere insteek is te vinden in definitietype 3. In deze groep ligt het zwaartepunt niet zozeer op de afleidingsrelatie met het werkwoord (nominalisatie, eventueel in grote hoeveelheid), maar meer op de aanwezigheid van zelfstandig naamwoorden in een bepaalde context. Naamwoordstijl wordt hier gedefinieerd

in relatie tot de aanwezigheid van *andere* verschijnselen: lege werkwoorden, cliché-werkwoorden, voorzetsels of een context van verbonominale constructies. De definities van dit type hebben overigens vaak eerder het karakter van een signalement dan van een definitie.

Leken die een definitie van dit type tegenkomen, zullen pas denken aan naamwoordstijl (en daarmee aan mogelijke onvolkomenheden in het eigen proza) als ze verschijnselen als lege werkwoorden en (veel) voorzetsels in hun eigen proza tegenkomen.

Voorbeelden:

- De constructie van de naamwoordstijl bestaat uit: naamwoord plus clichéwerkwoord (plus door). (Lamers, 1989a, p. 148 [C7])
- Naamwoordstijl is: het werkwoord is een zelfstandig naamwoord geworden, dat gecombineerd wordt met een flets werkwoord. (Burger & De Jong, 1997, p. 85 [A1])

Definitietype 4

Binnen dit definitietype overheerst een normatieve benadering: er is sprake van naamwoordstijl als er sprake is van een naamwoord waar er *beter* een gerelateerd werkwoord had kunnen staan. De aanwezigheid van nominalisaties, of een grote hoeveelheid ervan, is op zichzelf nog geen aanleiding om het predikaat naamwoordstijl van toepassing te verklaren. Maar als een dergelijke beslissing genomen is, dan houdt dat bij dit definitietype al meteen een negatief oordeel in.¹⁸

Om te bepalen of een werkwoordelijke formulering inderdaad de voorkeur verdient, hebben leken niet genoeg aan observaties over de aanwezigheid van (veel) naamwoorden of nominalisaties. Voor een waardeoordeel over hun gebruik van naamwoorden zullen ze allerlei andere kennis moeten activeren, zoals kennis van genre, doelgroep, helder taalgebruik en inhoud.

Voorbeelden van dit type definiëring:

- De schrijver gebruikt zelfstandige naamwoorden op plaatsen waar hij beter werkwoorden kan gebruiken. (Janssen, Van den Boogaard, Van den Hurk, Jansen, Kinkhorst, Lagendijk-Zwartbol, Van der Loo, Van Steen & Verhoeven, 1996, p. 143 [A2])
- Werkwoorden kunnen altijd omgezet worden in een zelfstandig naamwoord [...] Als u onnodig werkwoorden vervangt door zelfstandige naamwoorden, maakt dit de zinnen abstracter en minder levendig. (Hendriks & Van der Spek, 1993, p. 86 [C10])

18 Dit houdt dus ook in dat er in deze opvatting nooit sprake kan zijn van 'goed gebruik' van de naamwoordstijl. Maar zie paragraaf 2.4.

Definitietype 5

Dit definitietype definieert naamwoordstijl aan de hand van de plaats van de ‘handeling’ in de zin; deze ‘zit’ niet in het werkwoord, maar in het zelfstandig naamwoord, met als gevolg veel minder ‘actie’ in de zin. In dit type definiëring wordt dus een directe relatie gelegd met het handelingskarakter van het werkwoord, dat dus in geval van naamwoordstijl terechtkomt in zelfstandige naamwoorden. Adviesboeken die een definitie van dit type hanteren nemen een aspect in de definitie op (minder ‘actie’ in de zin) dat in de andere publicaties wordt opgevoerd als een *effect* van naamwoordstijl.¹⁹

Ook bij dit type definiëring zullen leken in de praktijk vooral gaan letten op nominalisaties. Maar voordat ze kunnen vaststellen of er sprake is van naamwoordstijl, zullen ze het ‘actie’karakter van het werkwoord in de persoonsvorm moeten vergelijken met het ‘actie’karakter van het genominaliseerde werkwoord.

Een voorbeeld van dit type definitie:

- Er is in het schriftelijke taalgebruik een duidelijke tendens waarneembaar om actie steeds minder door werkwoorden en steeds meer door zelfstandige naamwoorden te laten uitdrukken: de naamwoordstijl. (Nederhoed, 1981, p. 136 [B9])

Definitietype 6

Dit definitietype definieert naamwoordstijl als het gebruik van zelfstandige naamwoorden in plaats van werkwoorden, zonder dat er sprake hoeft te zijn van een directe afleidingsrelatie tussen werkwoord en zelfstandig naamwoord. In sommige gevallen wordt er wel een relatie met hoeveelheid zelfstandige naamwoorden gelegd, waarmee dan de (*wan*)verhouding tussen naamwoorden en werkwoorden wordt gethematiseerd. Zeker in dit laatste geval lijkt dit definitietype dus op type 2. Maar een belangrijk verschil is, dat er geen noodzakelijke relatie is met de omzetting van werkwoorden tot naamwoorden. Iedere constellatie met zelfstandig naamwoorden en eventueel geen (of erg weinig) werkwoorden is naamwoordstijl.

De consequentie van deze definiëring is, dat leken gespist zullen zijn op de aanwezigheid van alle zelfstandige naamwoorden. Hiermee kunnen nominalisaties als ‘het beoordelen’ en ‘de belasting’, maar ook gewone zelfstandig naamwoorden als ‘de postbode’ een rol spelen in hun beoordeling.

Voorbeelden van dit type definitie:

- Naamwoordstijl is het gebruikmaken van (zelfstandige) naamwoorden in plaats van werkwoorden. (Van der Westen, 2002, p. 109 [B6])

¹⁹ Dit laatste is een onderscheidend kenmerk van dit definitietype. Behandelingen van de naamwoordstijl die aandacht besteden aan het gebrek aan actie als effect van de naamwoordstijl passen dus niet in deze definitie. Al is de scheidslijn vaak dun, met name door de losse manier van definiëren die vaak voor leken wordt gebruikt.

- In [*voorbeeldzin*] domineren de zelfstandig naamwoorden, zodat de zin een statisch karakter heeft. (Looijmans & Palm-Hoebé, 1986, p. 52 [C4])

Uit de aanwezigheid van deze verschillende definitietypen blijkt, dat naamwoordstijl in de adviespublicaties globaal genomen op drie verschillende manieren gepresenteerd kan worden.

1. Naamwoordstijl is een syntactisch verschijnsel: een nominalisatie of een zelfstandig naamwoord (definitietypen 1, 4 en 6). Deze manier van definiëren wordt gehanteerd door 23 van de 37 publicaties die een definitie geven.
2. Naamwoordstijl is een constructie (definitietypen 2 en 3). Naamwoordstijl bestaat (a) uit veel zelfstandige naamwoorden of nominalisaties in relatie tot werkwoorden, danwel (b) uit de combinatie van zelfstandig naamwoorden of nominalisaties met een cliché-werkwoord, leeg werkwoord, voorzetsels of verbonominale constructie. Deze manier van definiëren is te vinden in 12 van de 37 publicaties.
3. Naamwoordstijl is een semantisch verschijnsel (de handeling van de zin 'zit' in het naamwoord, definitietype 5). Deze definiëring wordt gebruikt in 2 publicaties (beide uit de adviesliteratuur die zich specifiek richt op doelgroepen of genres).²⁰

Hiermee wordt duidelijk dat het fenomeen naamwoordstijl in de schrijfadviseliteratuur niet eensluidend wordt gedefinieerd. Dit valt vooral op voor de groep publicaties die de term naamwoordstijl hanteert; publicaties die zich bedienen van termen als naamwoordconstructies en nominalisering hanteren, voorzover ze een definitie geven, definiëringen op basis van de afleidingsrelatie met het werkwoord (nominalisaties) en eventueel de hoeveelheid van nominalisaties in de zin (definitietypen 1, 2 en 4).²¹

De indruk dat het fenomeen naamwoordstijl geen vast verankerd begrip is, wordt nog versterkt door de constatering dat adviseurs in verschillende drukken van eenzelfde publicatie van definitie kunnen veranderen. In sommige gevallen geven ze in latere drukken een definitie waar ze die eerder niet gaven (Veering, 1962 [C2] tegenover Veering, 1976b [C3]; Van Ommen & Kuppenveld, 1986

²⁰ In twee gevallen (Renkema, 1982 [A3] en Gerritsen, 2001 [B2]) geeft een publicatie nadrukkelijk binnen het bestek van een definitie een dubbele omschrijving. In die gevallen is de eerstgenoemde definitie aangemerkt als de hoofddefinitie. Het gaat in beide gevallen om een combinatie van een licht normatieve definiëring van naamwoordstijl met de definiëring in termen van hoeveelheid nominalisaties of zelfstandig naamwoorden. Vergelijk: 'Het veelvuldig gebruik van naamwoordconstructies [i.e. 'een zelfstandig naamwoord dat is ontleend aan een werkwoord (Gerritsen, 2001, p. 148)], als de schrijver voortdurend naamwoordconstructies gebruikt waar hij ook werkwoorden zou kunnen gebruiken, wordt wel 'naamwoordstijl' genoemd (Gerritsen, 2001, p. 148).

²¹ Let wel, het gaat hier om slechts zeven publicaties, tegenover 23 uit de groep die de term naamwoordstijl hanteert .

[B10] tegenover Van Ommen & Kuppenveld, 1991 [B11]). In andere gevallen verschuift een publicatie van een definiëring in termen van nominalisaties naar eentje in termen van zelfstandig naamwoorden in het algemeen (Renkema, 1982 [A3] tegenover Renkema, 1989, 1995, 2002 [A4, A5, A15]). Het komt ook voor dat auteurs een definiëring in termen van nominalisaties inruilen voor eentje in termen van *veel* nominalisaties (Steehouder et al., 1984 [A8], Steehouder, Jansen, Maat, Van der Staak & Woudstra, 1992 [A9] tegenover Steehouder, Jansen, Maat, Van der Staak, De Vet, Witteveen & Woudstra, 1999 [A10]). Deze fluiditeit past bij de al eerder opgemerkte veelvoud aan namen voor het fenomeen en de herhaaldelijk slordige toepassing van de terminologie (vergelijk ook noot 7 en 10).

Inhoudelijk gezien valt daarnaast op, dat een aantal van deze definities niet direct gemakkelijk toe te passen zal zijn. Noties als ‘veel’ (definitietype 2), ‘beter’ (definitie type 4) en ‘handelingskarakter’ (definitietype 5) laten het voor een aanzienlijk deel aan de lezers om af te wegen of iets wel of niet naamwoordstijl is. Zeker ook in dit licht zal het voor leken belangrijk zijn om zich een aanvullend beeld te vormen van het fenomeen naamwoordstijl, aan de hand van de voorbeelden die ervan worden gegeven. In ieder geval zal het soort voorbeelden dat wordt opgevoerd als naamwoordstijl een belangrijke ondersteunende bijdrage leveren aan het beeld dat ze zich van het fenomeen aan het vormen zijn.²² Hoe de schrijfadvisboekjes het verschijnsel naamwoordstijl verder karakteriseren, komt in 2.2.2 aan de orde.

2.2.2 de talige verschijnselen die betrokken zijn bij naamwoordstijl

Uit de analyse van de voorbeelden en voorbeeldzinnen waarmee naamwoordstijl in het corpus verder wordt gekarakteriseerd, komt naar voren dat de noemer naamwoordstijl volgens de schrijfadvisers een variëteit aan talige verschijnselen onder zich verenigt. Deze verschijnselen laten zich groeperen in nominalisaties (groep 1), uitbreidingen van nominalisaties (groep 2 en 3), constructies waarbinnen nominalisaties en/of zelfstandig naamwoorden een plaats hebben (groep 4 en 5), en een restgroep met anderssoortige afleidingen (groep 6).

Groep 1: Nominalisaties

In alle publicaties in het corpus fungeren nominalisaties als voorbeelden van naamwoordstijl. In deze groep vallen voorbeelden in de vorm van substantiveringen²³, afleidingen en oudere vormen van nominalisaties²⁴, bepaald of onbepaald, soms

22 In die schrijfadvisboekjes waar een definitie van naamwoordstijl ontbreekt zijn voorbeelden natuurlijk het enige oriëntatiepunt.

23 Hierbij worden niet alleen vormen van lidwoord plus infinitief gerekend, maar ook vormen van lidwoord plus werkwoordsstam. In een enkele publicatie komt ook een voorbeeld voor van een infinitief zonder lidwoord. Omdat dit type voorbeeld heel weinig voorkomt en het bovendien in de praktijk niet uit valt te maken of het hier gaat om een substantivering of om een infinitief, is dit type voorbeeld verder niet meegeteld.

24 Hierbij worden ook nominalisaties gerekend die afkomstig zijn van werkwoorden uit het Grieks en Latijn.

voorzien van bijvoeglijk naamwoorden. De adviesboeken noemen deze groep ofwel afzonderlijk, ofwel binnen andere constellaties (zie groep 2, 3, 4 en 5). Het gaat in deze groep dus om voorbeelden als

- (4) verbetering, een opleving, de onderhandelingen, het toespreken, een gebruik, het gebruiken, het toezicht, variatie.

Groep 2: uitbreidingen binnen de nominalisaties of zelfstandig naamwoorden

De voorbeelden uit de tweede groep zijn in essentie gevallen waarin de ruimte tussen lidwoord en nominalisatie (of soms een zelfstandig naamwoord) wordt ingenomen door attributieve (voor)bepalingen of bijwoorden. Hierdoor wordt de nominalisatie (of het zelfstandig naamwoord) dus verzwaard of opgetuigd. Voorbeelden van deze groep zijn (5) en (6).

- (5) hun in bijna alle kwesties aanwezige overeenstemming
(6) het hier plaatsen (van rijwielen)

Groep 3: uitbreidingen in de vorm van de grammaticale metafoor

Een bijzonder geval van verzwarende nominalisatie is het type voorbeeld waarbij de nominalisatie expliciet gerelateerd is aan een ermee corresponderende zin, in die zin dat zowel het subject als het object van de corresponderende zin in de nominalisatie is opgenomen als bepaling (zie ook 1.2.1). Voorbeelden die in de adviespublicaties van deze groep gegeven worden, kenmerken zich door de expliciete aanwezigheid van deze beide bepalingen, in de vorm van een 'doorbepaling' en een 'van-bepaling'. Een canoniek voorbeeld van een op deze wijze verzwaarde nominalisatie is (7):

- (7) de kroning van Karel de Grote door de paus (Haeseryn et al., 1997, p. 879)

Tot deze groep zijn ook gerekend die voorbeelden uit het corpus waarin de grammaticale metafoor verbonden is met een bleek werkwoord en de nominalisatie op die manier ook onderdeel lijkt te zijn van een verbonominale constructie. Eventueel kan de doorbepaling in dit type voorbeeldzin buiten de nominalisatie terechtkomen. Een voorbeeld van deze laatste mogelijkheid is voorbeeldzin (8)

- (8) De berekening van de gevraagde waarden vindt plaats door hem.

Groep 4: nominalisaties/zelfstandig naamwoorden als onderdeel van een n-v-n-patroon

In het corpus zijn veel voorbeeldzinnen te vinden waarin nominalisaties en/of zelfstandig naamwoorden een plaats hebben binnen n-v-n-patronen, meestal van

het type waarbij het werkwoord een zogeheten bleek werkwoord is. Hierbij worden dan werkwoorden genoemd als 'zijn', 'plaatsvinden', 'leiden tot' en dergelijke. Kenmerkend voor deze groep voorbeeldzinnen is dus, dat er geen sprake is van directe bemoeienis van handelende instanties met de 'actie'. De genominaliseerde acties komen zelf in een bepaalde relatie met elkaar te staan, waarbij die relatie wordt bepaald door het bleke werkwoord (zie ook 1.2.1). Voorbeelden (9), (10) en (11) illustreren dit type zinnen:

- (9) Het schrijven over mensen in een abstracte stijl leidt tot een merkwaardige gebeurtenis.
- (10) Het wijzigen van de instellingen leidt tot het veranderen van de interface.
- (11) Onze doelstelling is behoud en herstel van steden.

Bij deze groep zijn ook voorbeeldzinnen gerekend waarin, als gevolg van het karakter van het bleke werkwoord, één van de nominalisaties in een voorzetselconstituent is opgenomen:

- (12) Realisering van deze doelstelling binnen onze vestiging kan alleen plaatsvinden door enthousiaste medewerking van al onze medewerkers

Groep 5. Nominalisaties/zelfstandige naamwoorden in combinatie met andere verschijnselen

In het geval van deze groep voorbeeldzinnen karakteriseren de adviseurs naamwoordstijl nader als een combinatie van nominalisaties/zelfstandig naamwoorden met andere verschijnselen. De voorbeelden die in dit bestek genoemd worden, geven een combinatie met de lijdende vorm en eventueel verbonominale constructies (voorbeeld 13), met voorzetselketens ('voorzetselstijl', voorbeeld 14), met bleke werkwoorden (voorbeeld 15), verbonominale constructies (voorbeeld 16) of vaste uitdrukkingen met een nominalisatie als kern (voorbeeld 17).²⁵

- (13) De keuze van het systeem wordt verricht door de directie.
- (14) hernieuwde examinering tot verbetering van het profiel van het eerste diploma
- (15) een nauwlettend volgen van de actuele ontwikkelingen vindt plaats.
- (16) tot uiting brengen; tot de constatering komen; vertraging optreden
- (17) naar aanleiding van; met betrekking tot; na uitvoering van

25

In dat laatste geval is de nominalisatie dan altijd een afleiding.

Groep 6. anderssoortige afleidingen

In een beperkt aantal publicaties uit het corpus worden nog voorbeelden genoemd van nominalisaties op basis van bijvoeglijke naamwoorden, met name op -heid en varianten daarvan (voorbeeld 18), en van ‘deelwoordstijl’ (voorbeeld 19).

- (18) betrouwbaarheid; superioriteit
- (19) bepalend zijn voor; concurrerend maken

Het is duidelijk dat er aanzienlijke variatie is in de talige verschijnselen die in de voorbeeldzinnen worden genoemd. Bij elkaar noemen de schrijfadviseurs in de voorbeeldzinnen alle aspecten van nominaal formuleren die in hoofdstuk 1 de revue zijn gepasseerd, met uitzondering van het abstracte zelfstandig naamwoord. Te zien is dat ze bovendien nog andere verschijnselen bij naamwoordstijl betrekken: voorzetseluitdrukkingen en voorzetselstijl.

Deze variëteit zou kunnen leiden tot allerlei verschillende percepties van het fenomeen naamwoordstijl. Zo is het aannemelijk dat voorbeelden uit de groepen 1, 2 en 3 voor leken reden zullen zijn om naamwoordstijl vooral te zien als een fenomeen van nominalisaties en zware naamwoordgroepen. Op basis van voorbeelden en voorbeeldzinnen uit de groepen 1, 4 en 5 zullen leken daarentegen concluderen dat naamwoordstijl vooral een verschijnsel is van bepaalde zinsconstructies waarin nominalisaties vaak een rol spelen (mede afhankelijk van de specifieke combinaties uit groep 5 die als voorbeeld worden aangedragen).

Om die reden is het belangrijk na te gaan of er in de schrijfadviserliteratuur inderdaad verschillende stromingen in de karakterisering van naamwoordstijl te vinden zijn. Daarnaast rijst de vraag of er in de schrijfadviserboeken een logische samenhang tussen definiëring en nadere karakterisering van naamwoordstijl aanwezig is (of wellicht een aantal verschillende versies met logische samenhang). Logische samenhang op dit punt zou er namelijk voor zorgen dat leken zich een scherp beeld kunnen vormen van de aard van naamwoordstijl. Of hiervan sprake is, komt aan de orde in 2.2.3.

2.2.3 Samenhang tussen definiëring en voorbeelden

In 2.2.1 en 2.2.2 heb ik laten zien dat er aanzienlijke variatie aanwezig is in de gehanteerde definities en in de talige verschijnselen die in de voorbeeldzinnen voorkomen. Aangezien het corpus drie verschillende typen schrijfadviserboeken omvat (algemene, doelgroepspecifieke en genrespecifieke) die over een periode van 40 jaar geschreven zijn, zou het goed denkbaar zijn dat er over het geheel van het corpus verschillende stromingen met samenhangende visies op naamwoordstijl zichtbaar worden. Dit is echter niet het geval. Uit de analyse blijkt dat er geen specifieke systematische relaties zijn tussen de definiëring van naamwoordstijl en de aangedragen voorbeelden, eventueel in samenhang met tijd van uitgave of soort van adviespublicatie. Uit schema 2 blijkt dat over het geheel van het corpus bezien

alle soorten voorbeeldzinnen kunnen voorkomen bij alle definitietypen, bij alle soorten adviespublicaties en alle jaren van uitgave.

	VOORBGR 1	VOORBGR 2	VOORBGR 3	VOORBGR 4	VOORBGR 5	VOORBGR 6
DEFTYPE 0	B1, B4, B10, B12, C2, C6, C12	C2, C12	C2, C6, C12	B4, B10, C2, C12	B12,C2, C6, C12	C6
DEFTYPE 1	A6, A7, A8, A9, B3, B8, C11,C13, C14, C15	A6, C11	A7, A8, A9, B8, C13	A6, A7, A9, B3, C11, C15	A6, A7, A8, B3, C13, C14	A9
DEFTYPE 2	A10, A11, A12, A14, A17, B5, C1, C9	A11, A12	A11, A12, A17	A10, A11, A14, A17, C1, C9	A11, A12, A14, A17, B5, C9	B5, C1
DEFTYPE 3	A1, C5, C7, C8	C7, C8	A1, C5, C7, C8	A1, C8	A1, C5, C7, C8	
DEFTYPE 4	A2, A3, B2, C10	A3, B2	A2, A3, C10	A3, B2, C10	A2, A3, C10	A3
DEFTYPE 5	B9, C3	B9, C3	B9, C3	B9	B9, C3	
DEFTYPE 6	A4, A5, A13, A15, A16, B6, B7, B11, C4	A13	A16	A4, A5, A13, A15, A16, B11, C4	A4, A5, A13, A15, A16, B6,	A4, A5

Schema 2: samenhang definitietypen en voorbeeldgroepen, over het gehele corpus

Op deze regel bestaat slechts één uitzondering, en die heeft te maken met voorbeeldgroep 6. Publicaties die naamwoordstijl definiëren als een verschijnsel dat verbonden is aan bleke werkwoorden en andere verschijnselen (definitietype 3) en publicaties die uitgaan van de semantische definiering van naamwoordstijl (definitietype 5) geven geen voorbeelden van deelwoordstijl en van zelfstandige naamwoorden op –heid (voorbeeldgroep 6). Het corpus bevat evenwel maar 4 publicaties van definitietype 3, waarvan bovendien nog 3 van dezelfde auteur, en 2 publicaties van definitietype 5. Bovendien komen voorbeelden uit voorbeeldgroep 6 slechts in zeven publicaties voor.²⁶ Daarom kan aan dit gegeven niet zoveel bijzondere waarde worden gehecht.

Op een meer gedetailleerd niveau bekeken valt op dat alle schrijfadvisboekjes voorbeelden geven van nominalisaties, en dat het grootste gedeelte van het corpus (33 publicaties) naast voorbeelden van nominalisaties ten minste twee andere soorten voorbeelden geeft. Het aantal publicaties dat een begrensde beeld van naamwoordstijl geeft (11) is dus duidelijk in de minderheid. Overigens zijn dit op één publicatie na schrijfadvisboekjes die zich richten op een specifiek genre of een specifieke doelgroep. Omdat een combinatie van een definitie met één of twee voorbeelden in beginsel de beste kans biedt op een samenhangende karakterisering van naamwoordstijl is het interessant allereerst te bekijken welk beeld wordt geschetst in de elf publicaties die een begrensde beeld van naamwoordstijl geven.

Schema 3 laat zien dat de beide publicaties die zich beperken tot één type voorbeeld weliswaar het meest specifieke beeld van naamwoordstijl aanbieden, maar niet hetzelfde. Van Steen (1987 [B1]) en Van den Boomen en Van der Lans (1991 [B7]) karakteriseren naamwoordstijl allebei uitsluitend met behulp van een voorbeeld met nominalisaties. Van Steen geeft geen definitie van naamwoordstijl, en presenteert dus met de keuze van zijn voorbeelden een ondubbelzinnig beeld: naamwoordstijl is nominalisatie. Van den Boomen en Van der Lans (1991) combineren voorbeelden van nominalisaties evenwel met een definitie van naamwoordstijl die juist losstaat van de directe afleidingsrelatie met het werkwoord (definitietype 6): naamwoordstijl is het gebruik van zelfstandig naamwoorden in plaats van werkwoorden. Door deze combinatie zullen gebruikers van dit adviesboek de nominalisaties²⁷ als voorbeelden van ‘zelfstandig naamwoord’ percipiëren, en vervaagt de idee dat naamwoordstijl te maken heeft met een speciaal type zelfstandig naamwoord, zoals dat wel het geval is bij Van Steen (1987).

26 Alleen Lamers (1988 [C6]) noemt deelwoordstijl als onderdeel van naamwoordstijl. Voorbeelden met zelfstandige naamwoorden op –heid worden gegeven door Van der Horst (1993 [B5]), Steehouder en Jansen (1997 [C1]), Renkema (1982, 1989, 1995 [A3, A4, A5]) en Steehouder, Jansen, Maat, Van der Staak en Woudstra (1992 [A9]). Al deze publicaties noemen ook nog andere soorten voorbeelden.

27 De voorbeelden zijn ‘ingeburgerde’ afleidingen.

	VOORBGR 1	VOORBGR 2	VOORBGR 3	VOORBGR 4	VOORBGR 5	VOORBGR 6
DEFTYPE 0	B1 , <i>B4</i> , <i>B10</i> , <i>B12</i>			<i>B4</i> , <i>B10</i>	<i>B12</i>	
DEFTYPE 1	<i>C14</i> , <i>C15</i>			<i>C15</i>	<i>C14</i>	
DEFTYPE 2	<i>A10</i>			<i>A10</i>		
DEFTYPE 3						
DEFTYPE 4						
DEFTYPE 5						
DEFTYPE 6	<i>B6</i> , B7 , <i>B11</i> , <i>C4</i>			<i>B11</i> , <i>C4</i>	<i>B6</i>	

Schema 3: samenhang definitietypen en voorbeeldgroepen, over elf publicaties die slechts één (vet) of twee (cursief) voorbeeldgroepen noemen

Ook de negen publicaties die twee soorten voorbeelden geven maken daarmee twee verschillende combinaties. Zes van de negen publicaties combineren voorbeelden van nominalisaties met voorbeelden van nominalisaties binnen n-v-n-patronen (voorbeeldgroep 4). Daarmee tekenen ze naamwoordstijl als een fenomeen dat blijkbaar hoort in een bepaalde syntactische omgeving:

- (20) Het voldoen aan de eisen garandeert nog geen verkrijging van extra informatie.²⁸
- (21) De toepassing van deze hulpfunctie is niet mogelijk na wijziging van de standaardwaarden of tijdens het installeren van de YTW-module.²⁹

De drie overige publicaties schetsen met hun voorbeelden een ander beeld van het karakter van naamwoordstijl. Vergelijk (22), uit Jaspers en Roodhof (1992 [C14]):

- (22) het presenteren van de automatiseringsnota zal op korte termijn plaatsvinden.

Zeker ook gezien de verdere uitleg (ondermeer een vergelijking met de herschrijving ‘Onze werkgroep zal de automatiseringsnota op korte termijn presenteren’) is duidelijk dat naamwoordstijl hier via de gegeven voorbeelden rechtstreeks wordt verbonden aan het fenomeen van het bleke werkwoord (voorbeeldgroep 5).

Uit schema 3 wordt ook duidelijk dat deze twee combinaties van voorbeelden niet specifiek verbonden zijn aan bepaalde definitietypes. De publicaties die naamwoordstijl met voorbeelden karakteriseren als een fenomeen dat gaat over nominalisaties in n-v-n-patronen doen dat vanuit verschillende definiëringen³⁰: naamwoordstijl gedefinieerd als nominalisaties, als *veel* nominalisaties, ofwel als een constellatie met (veel) zelfstandig naamwoorden (definitietype 6).³¹ Maar ook de publicaties die naamwoordstijl met hun voorbeelden karakteriseren als nominalisaties in constellaties met bleke werkwoorden e.d. kunnen dat doen vanuit een definiëring van type 6 en van type 1.³² Opvallend is wel dat in deze groep publicaties, die naamwoordstijl karakteriseert als een verschijnsel dat verbonden is met andere fenomenen (voorbeeldgroep 5), geen publicaties voorkomen die naamwoordstijl dan ook *definiëren* in termen van de aanwezigheid van andere verschijnselen: definitietype 3 komt hier niet voor.

Van deze groep van elf publicaties uit het corpus kan dus worden gesteld dat zij een redelijk eenduidig beeld van naamwoordstijl geven, maar dat dit beeld

28 Een voorbeeld uit Ministerie van OC en W (1998b [B4]).

29 Een voorbeeld uit de vierde druk van *Leren Communiceren* (Steehouder et al., 1999 [A10]).

30 Twee publicaties uit deze groep (B4 en B10) geven geen definitie.

31 Merk op dat leken bij deze laatste combinatie heel goed kunnen (blijven) denken dat naamwoordstijl gaat over zelfstandig naamwoorden. Alleen als de concrete voorbeelden opvallende nominalisaties zijn (bijvoorbeeld substantiveringen) zullen leken kunnen concluderen dat naamwoordstijl te maken heeft met een speciaal type zelfstandig naamwoorden (namelijk direct afgeleid van werkwoorden).

32 B12 geeft geen definitie van naamwoordstijl.

per publicatie niet hetzelfde is. Wat daarbij verder opvalt, is dat naamwoordstijl in deze groep publicaties niet wordt uitgelegd met voorbeelden van opgetuigde of anderszins verzwaarde nominalisaties (voorbeeldgroepen 2 en 3). Er is dus een groep van elf publicaties in het corpus die naamwoordstijl definieert en karakteriseert als een fenomeen dat niet te maken heeft met de interne structuur van een nominalisatie/zelfstandig naamwoord.

De overige 33 publicaties uit het corpus geven naast voorbeelden van nominalisaties nog voorbeelden uit ten minste twee andere voorbeeldgroepen. De meeste daarvan (27 publicaties) geven twee (13) of drie (14) extra soorten voorbeelden. Vijf publicaties geven vier extra soorten voorbeelden, één publicatie zelfs vijf: Renkema (1982 [A3]). Daarmee koppelen deze publicaties dus een (grote) verscheidenheid aan verschijnselen aan het fenomeen naamwoordstijl.

Schema 4 laat bijvoorbeeld zien dat de dertien publicaties die naamwoordstijl karakteriseren aan de hand van drie voorbeeldgroepen, allerlei verschillende combinaties maken. Naamwoordstijl gaat bijvoorbeeld over nominalisaties, grammaticale metaforen en nominalisaties in constellaties met bleke werkwoorden, voorzetselstijl e.d. (Lamers, 1986 [C5], Steehouder et al., 1984 [A8]); naamwoordstijl gaat over nominalisaties, opgetuigde nominalisaties en n-v-n-patronen (Jansen, Steehouder, Edens, Mulder, Pander Maat & Slot, 1989 [C11]); naamwoordstijl gaat over nominalisaties, n-v-n-patronen en zelfstandig naamwoorden op –heid (Steehouder & Jansen, 1997 [C1]).

	VOORBGR 1	VOORBGR 2	VOORBGR 3	VOORBGR 4	VOORBGR 5	VOORBGR 6
DEFTYPE 0						
DEFTYPE 1	A8, B3, B8, C11,C13	C11	A8, B8, C13	B3, C11	A8, B3, C13	
DEFTYPE 2	A14, B5, C1, C9			A14, C1, C9	A14, B5, C9	B5, C1
DEFTYPE 3	C5		C5		C5	
DEFTYPE 4	A2, B2	B2	A2	B2	A2	
DEFTYPE 5						
DEFTYPE 6	A15			A15	A15	

Schema 4: samenhang definitietypen en voorbeeldgroepen, over dertien publicaties die drie soorten voorbeelden geven.

Deze verschillende combinaties van voorbeeldgroepen krijgt de leek aangeboden in samenhang met een variatie aan definities (definitietypen 1, 2, 3, 4 en 6). Het gevolg is, dat het aantal identiteiten van naamwoordstijl (zie schema 3) verder toeneemt. De voorbeelden (23) tot en met (26) geven een indruk van de verscheidenheid die op basis van voorbeelden en definiëring aanwezig is in deze groep van dertien publicaties.

- (23) Naamwoordstijl is³³
iets dat ontstaat (ontstaan is) als je een werkwoord omzet in een zelfstandig naamwoord. Het valt te herkennen in de tekst in de vorm van nominalisaties, n-v-n-patronen, constructies met bleke werkwoorden, en verbonominale constructies.
- (24) Naamwoordstijl is³⁴:
iets dat ontstaat (is ontstaan) als er in de tekst een naamwoord staat waar beter een werkwoord had kunnen staan. Deze situatie kan concreet aan de hand zijn bij nominalisaties, grammaticale metaforen en voorzetselstijl.
- (25) Naamwoordstijl is³⁵ :
iets dat in de tekst ontstaat (is ontstaan) als er veel nominalisaties of gewone zelfstandig naamwoorden in een zin voorkomen. Deze situatie kan concreet aan de hand zijn bij nominalisaties, voorzetselstijl, verbonominale constructies en zelfstandig naamwoorden op -heid.

Het valt op dat ook in deze groep publicaties weinig voorbeelden van opgetuigde nominalisaties voorkomen. In twee gevallen³⁶ krijgt de leek naamwoordstijl gepresenteerd als een fenomeen dat te maken heeft met nominalisaties, opgetuigde nominalisaties en n-v-n-patronen. In combinatie met de gehanteerde definitie van het fenomeen ontstaat dan bijvoorbeeld het volgende beeld over de identiteit van naamwoordstijl

- (26) Naamwoordstijl is³⁷:
iets dat in je tekst ontstaat (is ontstaan) als je een werkwoord omzet in een zelfstandig naamwoord. Het valt in de tekst te herkennen in de vorm van nominalisaties, opgetuigde nominalisaties en n-v-n-patronen.

33 Dit profiel wordt gegeven in Ministerie van OC en W (1998a [B3]).

34 Dit profiel wordt gegeven in Janssen en anderen (1996 [A2]).

35 Dit profiel wordt gegeven in Van der Horst (1993 [B5]).

36 Gerritsen (2001 [B2]) en Jansen en anderen (1989 [C11]).

37 Dit profiel wordt gegeven in Jansen en anderen (1989 [C11]).

Uiteraard neemt de verscheidenheid aan profielen van naamwoordstijl nog verder toe als publicaties naast voorbeelden van nominalisaties nog drie andere soorten voorbeelden geven (schema 5). Hierbij valt op dat voorbeelden uit voorbeeldgroep 5 dan veelvuldig genoemd worden.³⁸

	VOORBGR 1	VOORBGR 2	VOORBGR 3	VOORBGR 4	VOORBGR 5	VOORBGR 6
DEFTYPE 0	C6		C6		C6	C6
DEFTYPE 1	A6, A7, A9	A6	A7, A9	A6, A7, A9	A6, A7	A9
DEFTYPE 2	A12, A17	A12	A12, A17	A17	A12, A17	
DEFTYPE 3	A1, C7	C7	A1, C7	A1	A1, C7	
DEFTYPE 4	C10		C10	C10	C10	
DEFTYPE 5	C3	C3	C3		C3	
DEFTYPE 6	A4, A5, A13, A16	A13	A16	A4, A5, A13, A16	A4, A5, A13, A16	A4, A5

Schema 5: samenhang definitietypen en voorbeeldgroepen, over veertien publicaties die vier soorten voorbeelden geven.

³⁸ Op één publicatie na noemt ieder schrijfadvisboek wel een verschijnsel uit voorbeeldgroep 5. De publicaties die naast nominalisaties twee andere soorten voorbeelden geven deden dat overigens ook al vaak (negen van de dertien publicaties, zie schema 4).

De meest voorkomende karakterisering in deze groep van veertien publicaties is die, waarin voorbeelden van nominalisaties worden gegeven als onderdeel van n-v-n-patronen, in combinatie met andere verschijnselen (bleke werkwoorden e.d.) en in de vorm van grammaticale metaforen. Dit profiel kan overigens in samenhang met alle definitietypen geschetst worden. Een voorbeeld

- (27) Naamwoordstijl is³⁹:
iets dat in je tekst ontstaat (is ontstaan) als je gebruik maakt van (veel) naamwoorden in plaats van werkwoorden. Deze situatie kan concreet aan de hand zijn bij nominalisaties, grammaticale metaforen, n-v-n-patronen, voorzetselstijl en in de context van bleke werkwoorden.

Hier wijkt een profiel zoals dat te vinden is in Lamers (1988 [C6]) weer vanaf. In dit werk wordt naamwoordstijl niet gedefinieerd, maar met behulp van voorbeelden ontstaat voor de leek het volgende beeld van naamwoordstijl:

- (28) Naamwoordstijl is:
iets dat in je tekst ontstaat (is ontstaan) als er sprake is van nominalisaties, grammaticale metaforen, verbonominale constructies, constructies met bleke werkwoorden en deelwoordstijl.

Ook in deze verscheidenheid valt op dat voorbeelden van opgetuigde nominalisaties verhoudingsgewijs weinig worden genoemd (in vijf van de veertien publicaties, zie schema 5). Waar dat wel gebeurt, bijvoorbeeld in Van der Horst (1996 [A6]), ontstaat weer een ander beeld van naamwoordstijl:

- (29) Naamwoordstijl is:
iets dat in je tekst ontstaat (of is ontstaan) als je een werkwoord omzet in een zelfstandig naamwoord. Het valt in de tekst te herkennen in de vorm van nominalisaties, opgetuigde nominalisaties, nominalisaties in de context van n-v-n-patronen en bleke werkwoorden, verbonominale constructies en voorzetselstijl.

De zes publicaties die naast voorbeelden van nominalisaties vier of vijf extra soorten voorbeelden geven, verschillen alleen van elkaar doordat de eerste groep (vier extra voorbeeldgroepen) geen voorbeelden geeft uit voorbeeldgroep 6 en de tweede groep wel.⁴⁰

39 Dit profiel wordt gegeven in Tiggeler (2003 [A16]).
40 Deze laatste groep bestaat dus uit één publicatie: Renkema (1982 [A3]).

	VOORBGR 1	VOORBGR 2	VOORBGR 3	VOORBGR 4	VOORBGR 5	VOORBGR 6
DEFTYPE 0	C2, C12	C2, C12	C2, C12	C2, C12	C2, C12	
DEFTYPE 1						
DEFTYPE 2	A11	A11	A11	A11	A11	
DEFTYPE 3	C8	C8	C8	C8	C8	
DEFTYPE 4	A3	A3	A3	A3	A3	A3
DEFTYPE 5	B9	B9	B9	B9	B9	
DEFTYPE 6						

Schema 6: samenhang definitietypen en voorbeeldgroepen, over zes publicaties die vijf of zes soorten voorbeelden geven.

Voor het overige lijkt de karakterisering van naamwoordstijl binnen deze groep publicaties erg op elkaar, als gevolg van het feit dat deze publicaties voorbeelden geven uit alle vijf (of zes) voorbeeldgroepen (zie schema 6). Toch ontstaan ook hier op nuances verschillende profielen van naamwoordstijl, als gevolg van de verschillen in definiëring. Binnen deze groep publicaties wordt naamwoordstijl namelijk ofwel niet gedefinieerd – en bestaat de karakterisering van het fenomeen dus uit de opsomming van voorbeelden – ofwel gedefinieerd op de manier van type 2, 3, 4 of 5. Dat betekent dat de leek de veelheid aan voorbeelden van naamwoordstijl per publicatie op een andere manier zal gaan interpreteren: de voorbeelden

krijgen samenhang als een illustratie van een fenomeen van veel nominalisaties (definitietype 2), of als een illustratie van constellaties waarbinnen nominalisaties en andere naamwoorden terecht kunnen komen (definitietype 3). Maar ook fungeren de voorbeelden als illustraties van situaties waarin beter werkwoorden dan naamwoorden gebruikt hadden kunnen worden (definitietype 4), of juist van omstandigheden waarbij de ‘handeling’ in het naamwoord zit in plaats van in het werkwoord (definitietype 5). In dat laatste geval (Nederhoed, 1981 [B9]) moet de lezer het volgende beeld van naamwoordstijl construeren:

- (30) Naamwoordstijl is:
lets dat in je tekst ontstaat (is ontstaan) als de handeling van de zin niet in het werkwoord maar in het naamwoord zit. In concreto komt deze situatie voor in nominalisaties, opgetuigde nominalisaties, grammaticale metaforen, n-v-n-patronen, constellaties met bleke werkwoorden, en verbonominale constructies.

Samenvattend: de analyse van definiëring en verdere karakterisering van naamwoordstijl in de adviesliteratuur brengt geen eenduidig of scherpomlijnd fenomeen aan het licht. Niet alleen is er geen standaarddefinitie van naamwoordstijl, maar ook de verdere karakterisering van naamwoordstijl aan de hand van voorbeelden gebeurt op allerlei verschillende manieren. Opvallend is dat een groot deel van het corpus (33 publicaties) het verschijnsel naamwoordstijl nader karakteriseert met een (grote) verscheidenheid aan voorbeeldzinnen. Hierdoor zijn een groot aantal talige verschijnselen verbonden aan naamwoordstijl, van vaste uitdrukkingen en bleke werkwoorden tot constructies waarbij nominalisaties onderdeel uitmaken van n-v-n-patronen. Van al deze verschijnselen worden verschijnselen die betrekking hebben op de interne structuur van nominalisaties (opgetuigde nominalisaties en grammaticale metaforen) verhoudingsgewijs minder genoemd dan de externe verbindingen die nominalisaties kunnen aangaan.

Door de variatie in het soort en in de hoeveelheid van voorbeelden, en door de mate van verscheidenheid in de aangedragen voorbeelden kan het beeld van naamwoordstijl per schrijfadvisboek verschillen. Het feit dat er geen duidelijke relatie is tussen de typologie van gegeven voorbeelden en de definiëring van naamwoordstijl versterkt de indruk, dat de uiteindelijke karakterisering van het fenomeen naamwoordstijl veel verschillende vormen kan aannemen. Daarbij is het dus de taak van de gebruikers van elk adviesboek om definiëring en voorbeelden volgens een bepaalde logica aan elkaar te verbinden, om zodoende te komen tot een coherent beeld van een veelzijdig fenomeen. Zou dat niet lukken (bijvoorbeeld omdat de relatie tussen definiëring en gegeven voorbeelden niet zonder meer duidelijk is), dan ontstaat er het beeld van redelijk los van elkaar bestaande verschijnselen die zijn samengevoegd onder een algemene, vrij diffuse noemer. Uiteraard kan het beeld van naamwoordstijl verder aan scherpte winnen

in combinatie met de aangevoerde bezwaren tegen het verschijnsel en de eraan verbonden concrete effecten. Of dat zo is, komt aan de orde in paragraaf 2.3.

Uit de analyse blijkt verder, dat er op het gebied van definiëring en karakterisering van naamwoordstijl in het corpus geen duidelijk verschil bestaat in de opstelling van de algemene adviesliteratuur, adviesliteratuur voor specifieke doelgroepen en adviesliteratuur voor specifieke genres. Opvallend is bovendien dat de adviesliteratuur voor specifieke doelgroepen en specifieke genres getalsmatig zowel overheerst in de groep van publicaties die naamwoordstijl het meest begrensd presenteert (met niet meer dan twee verschillende soorten voorbeelden) als in de groep publicaties die vijf verschillende soorten voorbeelden geeft en dus het fenomeen naamwoordstijl erg breed karakteriseert. Met name dat laatste feit is enigszins verrassend. Het zou goed voorstelbaar zijn dat een toespitsing op een bepaald genre leidt tot evenredige toespitsing en begrenzing van de beschrijving van het fenomeen, terwijl een grote verscheidenheid van voorbeelden en dus een brede karakterisering van naamwoordstijl op het eerste gezicht eerder te verwachten zou zijn in de algemene adviesliteratuur.

2.3 De Onderbouwing van het advies: bezwaren, effecten en ‘goed gebruik’

In deze paragraaf geef ik een analyse van de elementen die deel uitmaken van de component Onderbouwing van het advies. Ik begin met de algemene bezwaren die in de schrijfadvisliteratuur tegen de naamwoordstijl worden ingebracht (2.3.1), en bekijk vervolgens de concrete (veelal negatieve) effecten die aan toepassing van de naamwoordstijl worden toegeschreven (2.3.2). Ten slotte komen ook de uitzonderingen op de regel aan de orde (2.3.3): de voorwaarden waaronder naamwoordstijl *niet* vermeden hoeft te worden.

Tesamen moeten deze drie elementen van het advies aan de lezers verdere duidelijkheid verschaffen over de redenen achter het advies. Het is daarbij goed voorstelbaar dat het ‘waarom’ van het advies ‘vermijd de naamwoordstijl’ nuttige nadere informatie zal opleveren over het karakter van het stijlverschijnsel zelf. Dit zal zeker gelden voor het derde onderdeel van deze component, waarin wordt besproken onder welke omstandigheden naamwoordstijl wél aanvaardbaar is. Deze informatie zal een nader licht werpen op de bezwaren die gelden met betrekking tot naamwoordstijl, en dus in het verlengde daarvan het karakter van het stijlverschijnsel nader kunnen specificeren. Maar deze informatie zal ook ondersteunend kunnen werken bij afwegingen over het ‘waar’ en ‘wanneer’ van de toepassing van het advies (component Uitwerking).

Een dergelijke wisselwerking veronderstelt wel een goede samenhang tussen de drie elementen van de component Onderbouwing, en de elementen van de component Uitwerking. Om die reden zal ik in paragraaf 2.4 uitgebreid aandacht besteden aan een aantal cruciale aspecten van deze samenhang.

2.3.1 de bezwaren tegen naamwoordstijl

Het advies om de naamwoordstijl te vermijden wordt in de schrijfadviessliteratuur onderbouwd door te betogen dat toepassing van naamwoordstijl leidt tot zinnen en/of teksten die niet voldoen aan een bepaalde norm. Deze norm heeft het karakter van een beoogde of verlangde stand van zaken in een tekst. Bijvoorbeeld: een tekst moet een gepaste toonzetting hebben. Daarmee levert deze norm tegelijk het criterium waarmee schrijfadviseurs de merites van individuele stijlverschijnselen beoordelen: de mate waarin individuele stijlverschijnselen in hun effecten voldoen aan de gestelde norm bepaalt het oordeel over zulke stijlverschijnselen. Het oordeel over het verschijnsel naamwoordstijl kan bijvoorbeeld zijn dat het te weinig bijdraagt aan de totstandkoming van een tekst met een gepaste toonzetting, of dat het zelfs actief het tot stand komen van een tekst met gepaste toonzetting bedreigt. De wijze waarop naamwoordstijl niet voldoet aan de norm (bijvoorbeeld: gepaste toonzetting van een tekst) is dan tegelijkertijd het bezwaar dat tegen naamwoordstijl wordt ingebracht.⁴¹

Zoals in paragraaf 2.1.2 al even aan de orde kwam, komt het voor dat een norm getraptd wordt gepresenteerd. Zo kan de norm ‘concreetheid’ worden gehanteerd als één van de criteria die belangrijk zijn in het licht van een hogere norm waaraan een tekst moet voldoen, bijvoorbeeld ‘overtuigingskracht’. Voor de stijlverschijnselen die met behulp van het concreetheidscriterium worden beoordeeld kan dan het bezwaar gelden dat ze te weinig bijdragen aan concreetheid (of zelfs een bedreiging zijn voor concreetheid) en daarmee te weinig helpen bij het totstandkomen van een tekst met overtuigingskracht.⁴²

Bij de analyse van de bezwaren die in het corpus tegen naamwoordstijl worden ingebracht, valt onmiddellijk op dat deze samenhangen met een vrij grote verscheidenheid aan gehanteerde criteria (en dus normen). Deze criteria zijn in de analyse ondergebracht in vijf categorieën: criteria die te maken hebben met aspecten van (1) *tekstverwerking*, van (2) de *aantrekkelijkheid* van een tekst, van (3) de *overtuigingskracht* van een tekst, van (4) *goede stijl en formulering* van een tekst en ten slotte van (5) de *toonzetting* van een tekst.

Criterium 1: tekstverwerking

Tot de groep publicaties die adviseren over naamwoordstijl vanuit een criterium dat te maken heeft met aspecten van *verwerking*, zijn alle publicaties gerekend die naamwoordstijl beoordelen naar de mate waarin dit fenomeen bijdraagt of afdoet aan de ‘duidelijkheid’, ‘moeilijkheid’, ‘begrijpelijkheid’ of ‘helderheid’ van een tekst.⁴³ Het naamwoordstijladvisie wordt dan onderbouwd met het bezwaar

41 Zie hoofdstuk 3 voor een verdere bespreking van de invloed van de gehanteerde normen, en de wijze waarop individuele taalverschijnselen daarmee worden gegroepeerd als ‘verwant’.

42 In hoofdstuk 3 kom ik terug op dit systeem van getrapte criteria.

43 In een aantal gevallen wordt ook het criterium ‘leesbaarheid’ of ‘leesgemak’ gebruikt met een invulling die te maken heeft met verwerkingsgemak.

dat naamwoordstijl een bedreiging vormt voor de begrijpelijkheid, duidelijkheid e.d. van een tekst. De concrete formulering van de bezwaren kan binnen deze groep nogal variëren, meestal afhankelijk van de feitelijke keuze voor de criteria ‘begrijpelijkheid’ en ‘moeilijkheid’ tegenover ‘duidelijkheid’ of ‘helderheid’. Zo zullen adviseurs die zich baseren op de eerste twee criteria hun bezwaren tegen de naamwoordstijl vaak gieten in termen van verwerkingssnelheid. Een goed voorbeeld hiervan is de formulering van Lamers: ‘Uit onderzoek blijkt, dat de naamwoordstijl een zin 25% langzamer doet begrijpen’ (Lamers, 1986, p. 118 [C5]). Verwerkingssnelheid hoeft echter niet altijd gethematiseerd te worden, vergelijk ‘begrijpelijk betekent dat de lezer zonder veel moeite kan achterhalen wat de schrijver bedoelt’ (Van der Horst, 1996, p. 13 [A6]). Adviseurs die zich baseren op ‘duidelijkheid’ of ‘helderheid’ zullen zich vaak bedienen van termen die te maken hebben met het gemak waarmee de inhoud van de tekst kan worden opgenomen en/of doorgrond (toegankelijkheid). Vergelijk bijvoorbeeld Renkema (1982 [A3]): ‘Duidelijk taalgebruik is dát taalgebruik waardoor de lezer geholpen wordt om de inhoud van een tekst te begrijpen’ (1982, p. 4).

criterium 2 en 3: aantrekkelijkheid en overtuigingskracht

De publicaties die zich in hun advisering baseren op de criteria *aantrekkelijkheid* en *overtuigingskracht* onderwerpen naamwoordstijl aan andere maatstaven. Ze meten naamwoordstijl af aan de mate waarin dit verschijnsel bijdraagt of afdoet aan aantrekkelijkheid of overtuigingskracht van teksten en formuleren hun bezwaren tegen de naamwoordstijl dan ook in dergelijke termen. Hoewel ze daarmee duidelijk verschillen van de eerste groep, stemmen ze er in die zin mee overeen, dat de criteria waarvan ze zich bedienen inhoudelijk gezien een uitgesproken karakter hebben. Op dat punt onderscheiden de publicaties die werken met de criteria 1, 2 en 3 zich van publicaties die werken met de criteria 4 en 5.

criterium 4 en 5: goede stijl en formulering, en toonzetting

Een flinke groep publicaties giet zijn bezwaren tegen naamwoordstijl in meer algemene termen van slechte formulering, ineffectieve informatie-overdracht of niet passend register. In het eerste geval wordt bijvoorbeeld aangevoerd dat een formulering niet effectief is, of stilistisch tekort schiet en daarmee een ernstige belemmering is voor de informatie-overdracht. In het laatste geval vallen er termen als ‘onpersoonlijk’, ‘ambtelijk’, of ‘afstandelijk’. Deze kwalificaties richten zich alle op algemene, wat minder uitgesproken normen van goede stijl en formulering (stilistische ‘correctheid’), of toonzetting.

Schrijfadviseurs onderbouwen hun advies om de naamwoordstijl te vermijden dus vanuit verschillende invalshoeken. Daarmee zullen ze hun lezers ook sturen naar verschillende aanscherpingen van het beeld dat deze zich op basis van definitie en voorbeelden zullen hebben gevormd. Het ligt voor de hand dat leken voorbeelden

van een taalverschijnsel anders zullen inkleuren als die voorbeelden blijkbaar iets te maken hebben met onbegrijpelijkheid, dan wanneer deze iets te maken hebben met gebrek aan overtuigingskracht of verkeerde toonzetting.⁴⁴

De verschillende invalshoeken worden overigens ook wel eens gecombineerd. Zo adviseren Drop en De Vries (1977 [A7]) vanuit criteria die te maken hebben met aspecten van verwerking én aantrekkelijkheid. Sommige publicaties (vergelijk Steehouder et al., 1992, 1999 [A9, A10]) adviseren vanuit criteria die te maken hebben met verwerking, aantrekkelijkheid én toonzetting. Overduin (1986 [B8]) combineert stilistische criteria met die van verwerking⁴⁵, terwijl Tiggeler (2003 [A16]) adviseert vanuit een iets andere combinatie van drie criteria: aspecten van verwerking, aantrekkelijkheid en overtuigingskracht.

Getalsmatig gezien overheersen de publicaties die adviseren vanuit criteria die te maken hebben met aspecten van verwerking en met de minder gespecificeerde normen van ‘stilistiek’ (goede stijl en formulering, en toonzetting).⁴⁶ Deze twee invalshoeken zijn ook in de tijd het meest constant aanwezig, zoals kan blijken uit tabel 1⁴⁷:

Tabel 1: aantal en tijdvak van verschijnen per adviescriterium

CRITERIUM	AANTAL	TIJDVAK
Verwerking ⁴⁸	19	1977 - 2003
Aantrekkelijkheid ⁴⁹	12	1981 - 2002
Overtuigingskracht	2	1997 - 2003
Goede stijl en toonzetting	22	1966 - 2003

Wel wordt uit tabel 1 duidelijk dat publicaties die de stilistische criteria hanteren het oudst zijn, terwijl publicaties die ondermeer werken met het criterium overtuigingskracht pas hun intrede doen in 1997.⁴⁹

44 Overigens kunnen de gebruikte criteria veranderen in de diverse drukken van eenzelfde publicatie, zie hierover hoofdstuk 3.

45 Hierbij hanteert Overduin een soort verdeling over de verschillende aspecten van naamwoordstijl. Sommige aspecten worden besproken vanuit het criterium ‘verwerkingsgemak’, andere aspecten vanuit het criterium ‘stijl en formulering’.

46 Binnen deze twee groepen combineren twee publicaties aspecten van verwerking met aspecten van aantrekkelijkheid (A6, A7), twee met aspecten van aantrekkelijkheid en van toonzetting (A9, A10), één met aspecten van toonzetting (A8), één met aspecten van aantrekkelijkheid en overtuigingskracht (A16), en één met aspecten van goede stijl en formulering (B8).

47 Tabel 1 geeft een overzicht van de invalshoeken die in de publicaties genoemd worden. Doordat acht publicaties meer dan één invalshoek noemen, is het totaal aan invalshoeken groter dan het totaal aantal publicaties in het corpus. Deze acht publicaties leveren bij elkaar elf extra invalshoeken op.

48 Er zijn twaalf publicaties die uitsluitend vanuit het criterium ‘verwerkingsgemak’ adviseren.

49 Er zijn echter te weinig publicaties die (exclusief) adviseren vanuit de criteria aantrekkelijkheid en overtuigingskracht om hier conclusies aan te verbinden, temeer daar de overgrote meerderheid van de schrijfadvisieboeken in het corpus gepubliceerd is in de periode 1980-2000. Zie ook hoofdstuk 3 voor de aparte positie van de (zeer) kleine groep publicaties die het criterium overtuigingskracht hanteren.

Er is geen relatie tussen invalshoek en type publicatie: de verschillende invalshoeken voor advisering zijn terug te vinden in de algemene schrijfadvisboekjes, de schrijfadvisboekjes voor specifieke doelgroepen en de schrijfadvisboekjes voor specifieke genres.

2.3.2. concrete effecten

Zoals in 2.3.1 is besproken, is de norm die de schrijfadviser hanteert (en dus het criterium dat hij of zij toepast bij het beoordelen van naamwoordstijl), bepalend voor de bezwaren die de schrijfadviser inbrengt tegen toepassing van dit verschijnsel. Deze bezwaren zijn, net als het gehanteerde adviescriterium vrij algemeen van aard ('belemmert de begrijpelijkheid'; 'maakt een tekst onaantrekkelijk' e.d.). Vandaar wellicht dat iedere schrijfadviser tenminste één concreet effect van naamwoordstijl presenteert, om het algemene bezwaar te onderbouwen en concreter voorstelbaar te maken. In deze paragraaf geef ik een overzicht van de concrete effecten die in het corpus aan de orde komen. Omdat er in het corpus heel veel verschillende benamingen en termen voor de effecten worden gebruikt, zijn deze op basis van hun betekenis gegroepeerd tot effecten op negen gebieden:

Gebied 1: begrijpelijkheid

Onder het gebied 'begripelijkheid' vallen alle concrete effecten uit het corpus die te maken hebben met het verwerkingsgemak van naamwoordstijl: adviesboekjes komen met effecten als 'moeilijk', 'belemmert de begrijpelijkheid', of stellen dat naamwoordstijl 'de begrijpelijkheid' belemmert 'omdat de handelende persoon is weggelaten'.

Gebied 2: duidelijkheid

Onder het gebied 'duidelijkheid' vallen alle concrete effecten die betrekking hebben op toegankelijkheid en doorzichtigheid, soms vrij algemeen geformuleerd maar vaak ook erg specifiek. Adviesboekjes kunnen stellen dat naamwoordstijl: 'onduidelijk' is 'door ondoorzichtigheid van constructie', of 'te compact' danwel 'onduidelijk door versluiserende formulering' of 'irritant door ondoorzichtigheid waardoor de overtuigingskracht van de tekst afneemt'. Dit effect is duidelijk verwant aan het eerste, maar legt meer nadruk op transparantie en toegankelijkheid.

Gebied 3: zinseconomie

Onder het gebied 'zinseconomie' vallen alle concrete effecten die te maken hebben met de directheid en beknoptheid van een formulering: naamwoordstijl wordt gekenschetst als 'wijdlopig', 'omslachtig', 'indirect', 'niet to the point' maar ook (positief) als 'economisch'. In dat licht kan over naamwoordstijl ook worden gesteld dat het leidt tot teksten die 'met weinig woorden een heleboel informatie' overbrengen.

Gebied 4: zinsdynamiek

Onder het gebied van ‘zinsdynamiek’ vallen alle concrete effecten die te maken hebben met de dynamiek van een zin en/of tekst en in verband hiermee met de merkbare aanwezigheid van een handelende instantie. Kenmerkende effecten die hier genoemd worden zijn ‘weinig vaart in de tekst’, ‘verstarrend, stijf’, ‘weinig activiteit uitstralend’, ‘statisch’ en ‘handelende persoon weggestopt in een door-bepaling’.

Gebied 5: toonzetting

Onder het gebied ‘toonzetting’ vallen alle concrete effecten die te maken hebben met een bepaald register: ‘afstandelijk’, ‘formeel’, ‘ambtelijk en stug’, ‘overdreven plechtstatig’, ‘onpersoonlijk’.

Gebied 6: levendigheid

Onder het gebied van ‘levendigheid’ vallen alle effecten die te maken hebben met levendigheid. Genoemd worden effecten als ‘vaag’, ‘droog’, ‘saai en zakelijk’.

Gebied 7: aantrekkelijkheid

Onder het gebied ‘aantrekkelijkheid’ vallen alle concrete effecten die te maken hebben met de mate van aantrekkelijkheid van een zin of tekst, in meer of minder specifieke vorm. Voorbeelden van dit type effecten: ‘niet prettig leesbaar’, ‘onaantrekkelijk’, ‘gekunsteld’, ‘onaantrekkelijk door beschrijvendheid van stijl’, ‘onaantrekkelijk door herhaling van voorzetsels’.

Gebied 8: abstractheid

Onder het gebied ‘abstractheid’ vallen alle effecten die te maken hebben met ontbreken van concreetheid. Daaraan kunnen allerlei specifieke oordelen worden verbonden: ‘abstract en dus slechte voorstelbaarheid van de informatie’, ‘abstract en daardoor niet aantrekkelijk’, ‘abstract omdat de handelende persoon te weinig prominent is’, ‘abstract en daardoor strategische veralgemening van een persoonlijke mening’, ‘abstract en daardoor algemeen geldend’.

Gebied 9: zinsbouw

Onder het gebied ‘zinsbouw’ vallen alle strikt stilistische effecten: ‘stroeflopende constructie’, ‘een stilistisch probleem bij overmatig gebruik’.

Globaal genomen bevinden de concrete effecten zich dus op dezelfde gebieden als de algemene bezwaren: veel concrete effecten hebben betrekking op verwerkbaarheid, aantrekkelijkheid en algemeen stilistische kwaliteit. Verder valt op dat concrete effecten op de gebieden van zinsdynamiek en abstractheid op verschillende manieren betrekking kunnen hebben op de rol van de handelende persoon. Effecten binnen de gebieden van zinseconomie en abstractheid onderscheiden

zich van de overige effecten in die zin, dat enige effecten binnen die gebieden als positief kunnen worden geclassificeerd ('beknopt', 'algemeen geldend' etc.). Voor het overige zijn de effecten negatief, als gevolg uiteraard van het karakter van het algemene bezwaar.

2.3.3 vormen van 'goed gebruik'

In ongeveer de helft van de publicaties in het corpus⁵⁰ worden naast bezwaren en (negatieve) effecten ook nog mogelijkheden voor goed gebruik van de naamwoordstijl genoemd. Deze mogelijkheden krijgen in de presentatie de vorm van absolverende condities bij het advies: 'vermijd de naamwoordstijl *tenzij*....' Ook op dit terrein is er in het corpus de nodige variatie te vinden: niet alleen verschillen de absolverende condities onderling van karakter, maar ook kunnen publicaties variëren in het aantal absolverende condities dat ze noemen (van één tot vier). De soorten 'goed gebruik' laten zich categoriseren in de volgende typen:

Type 1: tekstuele toepassingen

In het corpus worden vier mogelijke tekstuele toepassingen genoemd die uitzonderingen zijn op de regel dat naamwoordstijl vermeden moet worden: als naamwoordstijl gebruikt wordt in titels en kopjes (bijvoorbeeld 'redding clubhuis mogelijk'); als naamwoordstijl gebruikt wordt bij vaste termen of vaktermen ('ijk-ing', 'het opdampen van een dunne laag'); als naamwoordstijl gebruikt wordt om het thema van een tekst samen te vatten ('dit artikel gaat over het schrijven van sollicitatiebrieven en het voeren van sollicitatiegesprekken'); als naamwoordstijl gebruikt wordt in opsommingen of met het doel deelhandelingen in een proces aan te geven.

Type 2: de kwantiteit

Een aantal publicaties merkt op dat naamwoordstijl wel passabel is als hij minder overvloedig optreedt. Dit type goed gebruik wordt vooral opgevoerd met betrekking tot nominalisaties.

Type 3: de handelende persoon

Een aantal publicaties stelt dat er soms goede redenen zijn om de handelende persoon niet te noemen. In sommige gevallen is het onnodig om de handelende persoon te noemen omdat hij of zij niet belangrijk is. In andere gevallen is het zelfs beter de handelende persoon niet te noemen, omdat het accent binnen de zin niet op de handelende persoon ligt, of omdat het in de zin meer gaat om een algemene zaak of proces. Het kan ook zijn dat de handeling niet te zeer op de lezer (of op een actor waarmee deze zich identificeert) betrokken moet worden om een beschuldigend of dreigend effect te vermijden. Een andere mogelijkheid die

50

23 van de 44 publicaties.

genoemd wordt is, dat de betrokkenheid van de actor buiten de tekst gehouden moet worden om de uitspraken zo een algemene geldigheid mee te geven.

Type 4: de toonzetting

Een aantal publicaties stelt dat naamwoordstijl goed gebruikt kan zijn in die gevallen waarmee daardoor een bepaalde gevoelswaarde of betekenisnuance wordt bereikt (gevallen als ‘de opening verichten’ versus ‘openen’).

Type 5: taaleconomie

Naamwoordstijl kan volgens een aantal publicaties goed gebruikt worden als een omschrijving met een naamwoord een beknoptere zin oplevert.

Type 6: teksttype

In twee publicaties uit het corpus (Veering, 1976 [C3] en Burger & De Jong, 1997 [A1]) wordt aangevoerd dat naamwoordstijl goed kan passen bij de vereisten van bepaalde teksttypen. Het gaat dan om wetenschappelijke teksten (Veering, 1976) en meer in het algemeen teksten die ‘uit de aard der zaak abstract zijn, zoals onderzoeksverslagen, wetenschappelijke studies, ambtelijke rapporten en politieke stukken’ (Burger & De Jong, 1997, p. 87).

Op het vlak van de vormen van goed gebruik worden er dus veel mogelijkheden genoemd die te maken hebben met algemeen stilistische aspecten. Daarnaast is er aandacht voor kwantiteit van naamwoordstijl, de rol van de handelende persoon en het type tekst waarin naamwoordstijl aanwezig is. Opvallend is dat overwegingen met betrekking tot begrijpelijkheid en aantrekkelijkheid niet expliciet voorkomen bij mogelijk goed gebruik van naamwoordstijl. Het kan wel zo zijn dat een goed gebruik in de vorm van minder nominalisaties impliciet kan functioneren als een oplossing voor begrijpelijkheids- en aantrekkelijkheidsproblemen. Goed gebruik van type 3 kan te maken hebben met overtuigingskracht.

2.4 De samenhang binnen het advies ‘vermijd de naamwoordstijl’

Eerder dit hoofdstuk heb ik gesteld dat de kwaliteit van het advies ‘vermijd de naamwoordstijl’ als advies beter zal zijn naarmate er een duidelijke samenhang is tussen de Uitwerking van het advies (de karakterisering van het fenomeen naamwoordstijl), en de Onderbouwing van het advies (de algemene bezwaren tegen naamwoordstijl, de concrete effecten van het fenomeen en de eventuele uitzonderingen op het advies).

Nu duidelijk is hoe naamwoordstijl in de schrijfadviessliteratuur wordt gekarakteriseerd (zie 2.2) en welke bezwaren, effecten en vormen van goed gebruik aan naamwoordstijl verbonden worden (2.3), kan ik de vraag naar de samenhang binnen het advies beantwoorden. Dat doe ik door te kijken naar de mate van

samenhang op drie cruciale gebieden. Allereerst kijk ik naar de samenhang tussen de twee meest prominente onderdelen van de component Onderbouwing: de algemene bezwaren en de concrete effecten. Zoals in 2.3.2. kon worden vastgesteld, bevinden effecten en bezwaren zich op ongeveer dezelfde gebieden, waardoor ze heel goed in elkaars verlengde zouden kunnen worden gepresenteerd. De vraag is dan, of de merendeels negatieve concrete effecten voor de lezers inderdaad goed te begrijpen zullen zijn in het licht van het algemene bezwaar dat tegen naamwoordstijl wordt ingebracht. Vormen deze twee elementen dus samen een consistente onderbouwing van het advies de naamwoordstijl te vermijden (2.4.1)? Vervolgens, in 2.4.2, bespreek ik de relatie tussen de concrete effecten van naamwoordstijl enerzijds en de definiëring en karakterisering van het fenomeen anderzijds. De vraag is hier, of de schrijfadviseurs hun lezers een logisch verband presenteren tussen wat naamwoordstijl *is* en wat het blijkbaar *doet*. Paragraaf 2.4.3, ten slotte, is gewijd aan de vraag of er een logische samenhang bestaat tussen de manier waarop naamwoordstijl wordt gekarakteriseerd, de algemene bezwaren die aan het verschijnsel verbonden worden, en de voorwaarden waaronder naamwoordstijl wél gebruikt zou mogen worden. Ook bij deze relatie lijkt systematiek van belang: als het goed gebruik van naamwoordstijl goed te begrijpen valt vanuit de aard van het fenomeen en als duidelijk is hoe dit goed gebruik zich onttrekt aan de bezwaren tegen naamwoordstijl, neemt de samenhang van het advies toe. In dat geval zal het element ‘goed gebruik’ ook bijdragen aan de karakterisering van wat naamwoordstijl is, en helpen bij afwegingen over het ‘waar’ en ‘wanneer’ van de toepassing van het advies (component Uitwerking).

2.4.1. is er een relatie tussen adviescriterium en concrete effecten van naamwoordstijl?

Ondanks het feit dat de schrijfadviseurs hun algemene bezwaren tegen naamwoordstijl formuleren op gebieden die in grote mate overeenkomen met de terreinen waarbinnen ze ook de concrete effecten signaleren, zijn er geen duidelijke combinaties per gebied zichtbaar in het corpus. Het feit dat er acht publicaties in het corpus aanwezig zijn die meer dan één adviescriterium tegelijk noemen, draagt aan deze omstandigheid bij.⁵¹ Over het gehele corpus genomen is het niet zo dat publicaties die adviseren vanuit criteria die te maken hebben met verwerkingsgemak hun bezwaren ondersteunen met andere concrete effecten (namelijk bijvoorbeeld die op het gebied van begrijpelijkheid en duidelijkheid) dan publi-

51 Zo is het bijvoorbeeld zo dat de groep publicaties die het adviescriterium verwerkingsgemak hanteren alle negen concrete effecten noemen. Maar effecten op het gebied van zinsdynamiek en zinsbouw worden alleen genoemd door publicaties die dit criterium combineren met andere adviescriteria (op het gebied van aantrekkelijkheid, stijl en formulering, en toonzetting). Iets dergelijks geldt voor de groep publicaties die werken vanuit de criteria aantrekkelijkheid en overtuigingskracht: de effecten op het gebied van begrijpelijkheid en duidelijkheid worden alleen genoemd in de vijf publicaties die deze criteria combineren met een criterium op het gebied van verwerkingsgemak (A6, A7, A9, A10 en A16).

caties die adviseren vanuit de twee meer algemeen stilistische criteria. De negen effecten (zie 2.3.2) komen bij deze publicaties alle voor.⁵²

Er tekent zich wel een verschil af tussen publicaties die uitsluitend adviseren vanuit de criteria aantrekkelijkheid en overtuigingskracht⁵³, en publicaties die uitsluitend adviseren vanuit het adviescriterium verwerkingsgemak. De eerste groep publicaties noemt *geen* concrete effecten die gaan over aspecten van begrijpelijkheid, duidelijkheid en zinseconomie (beknoptheid), terwijl de tweede groep juist *geen* concrete effecten noemt op het gebied van zinsdynamiek en zinsbouw. Bij deze twee groepen publicaties tekent zich dus een eigen, zij het bescheiden, aanscherping van de onderbouwing van het advies af.

Deze redelijk losse relatie tussen algemeen bezwaar en concrete effecten springt vooral in het oog op het niveau van individuele adviesboeken. Individuele adviesboeken kunnen een bepaald bezwaar tegen naamwoordstijl onderbouwen met behulp van diverse, verschillend gearde effecten die niet noodzakelijkerwijs in het verlengde van dat bezwaar hoeven te liggen. Jaspers en Roodhof (1992 [C14]), bijvoorbeeld, adviseren tegen de naamwoordstijl omdat dit verschijnsel negatief werkt op de begrijpelijkheid van een tekst, maar ondersteunen dit bezwaar door te stellen dat naamwoordstijl een tekst niet prettig leesbaar maakt, en abstract omdat de informatie slecht voorstelbaar is. Janssen et al. (1996 [A2]) voeren een algemeen stilistisch bezwaar aan tegen naamwoordstijl, maar onderbouwen dit bezwaar door aan te voeren dat naamwoordstijl de zin of de tekst onaantrekkelijk maakt, stug en overdreven plechtstatig en onduidelijk. Veering (1976 [C3]) hanteert het algemeen bezwaar van toonzetting en voert ter ondersteuning aan dat naamwoordstijl een zin of tekst onpersoonlijk maakt. Maar ook stelt hij dat naamwoordstijl tot onduidelijkheid leidt, in verband met een te grote compactheid van formulering.

Tekenend voor de vrij losse relatie is ook, dat adviesboeken die werken vanuit hetzelfde adviescriterium verschillende concrete effecten kunnen opvoeren als ondersteuning van het aangevoerde bezwaar. Zowel Renkema (1989 [A4]) als Verhoeven en Wekking (1991 [A12]), bijvoorbeeld, adviseren vanuit het criterium aantrekkelijkheid. De eerste publicatie ondersteunt de bezwaren tegen naamwoordstijl door te stellen dat naamwoordstijl leidt tot saaie, droge teksten die weinig activiteit uitstralen; de tweede publicatie voert aan dat naamwoordstijl een afstandelijke, formele toonzetting in de tekst veroorzaakt en bovendien leidt tot een onaantrekkelijke tekst, met name door herhaling van voorzetsels.

Ook als een adviesboek slechts één type effect noemt, staat dat effect niet noodzakelijkerwijs direct in het verlengde van het aangevoerde algemene bezwaar. Waar bijvoorbeeld Lamers (1986 [C5]) het bezwaar van verwerkingsgemak ondersteunt met behulp van de stelling dat naamwoordstijl nadelig werkt op de snelheid waarmee een tekst verwerkt kan worden, is een dergelijke logische

52 Naast het gehanteerde adviescriterium kunnen overigens ook de aangedragen concrete effecten nog veranderen in verschillende drukken van eenzelfde boek. Zie hiervoor hoofdstuk 3

53 Deze laatste wel in combinatie met het criterium toonzetting.

relatie niet overal aanwezig. Renkema (1982 [A3]) onderbouwt bijvoorbeeld hetzelfde type bezwaar door te stellen dat naamwoordstijl een nadelig effect heeft op het gebied van levendigheid van de tekst.⁵⁴

Het lijkt erop dat veel schrijfadvisers de noodzaak zien om eventueel onafhankelijk van het bezwaar dat ze in zijn algemeenheid tegen naamwoordstijl inbrengen, een aantal meer of minder gerelateerde effecten van het verschijnsel te noemen. Concrete (negatieve) effecten op het gebied van aantrekkelijkheid kunnen op deze manier aan naamwoordstijl verbonden worden door adviseurs die vinden dat een tekst voor alles aantrekkelijk moet zijn, maar ook door adviseurs die verwerkingsgemak en algemeen stilistische welgevormdheid als criterium hanteren. Illustratief voor de losse relatie tussen bezwaren en concrete effecten is nog het feit dat zowel Renkema (1989 [A4], 1995 [A5], 2002 [A15]) als Doeve en Onrust (1992 [A13]) zich beperken tot het aandragen van twee concrete (negatieve) effecten op het gebied van levendigheid en zinsdynamiek ('vaag, droog, saai' en 'weinig activiteit uitstralend', 'statisch'), terwijl ze vanuit verschillende invalshoeken adviseren (respectievelijk vanuit het criterium aantrekkelijkheid en vanuit het criterium goede stijl en formulering).

Een gevolg van deze variatie in de samenhang tussen algemeen adviescriterium en aangedragen concrete effecten is ook, dat er op het niveau van de individuele adviesboeken nog meer verschillen ontstaan in het beeld dat van naamwoordstijl geschetst wordt. De beide profielen (24) en (30) uit paragraaf 2.2.3 gaan bijvoorbeeld verder van elkaar verschillen als gevolg van de bijbehorende bezwaren en concrete effecten:

- (31) Naamwoordstijl is⁵⁵:
iets dat ontstaat (is ontstaan) als er in de tekst een naamwoord staat waar beter een werkwoord had kunnen staan. Deze situatie kan concreet aan de hand zijn bij nominalisaties, grammaticale metaforen en voorzetselstijl. Als deze verschijnselen voorkomen geeft dat een slechte stijl, want ze maken een tekst ambtelijk en stug, overdreven plechtstatig en onaantrekkelijk. Bovendien is de handelende persoon weggestopt en is de tekst onduidelijk door de ondoorzichtigheid van de constructies.

54 In hoofdstuk 4 kom ik nog terug op de relatie levendigheid – begrijpelijkheid in de Nederlandse adviespraktijk.

55 Dit profiel wordt gegeven in Janssen et al. (1996 [A2]).

- (32) Naamwoordstijl is⁵⁶:
lets dat in je tekst ontstaat (is ontstaan) als de handeling van de zin niet in het werkwoord maar in het naamwoord zit. In concreto komt deze situatie voor in nominalisaties, opgetuigde nominalisaties, grammaticale metaforen, n-v-n-patronen, constellaties met bleke werkwoorden, en verbonominale constructies. Als deze verschijnselen voorkomen wordt een tekst onaantrekkelijk, omdat ze een statisch, onpersoonlijk en abstract effect geven.

Illustratief voor de vrij losse samenhang is hier nog dat een effect dat te maken heeft met de positie van de handelende persoon wel wordt opgevoerd bij een normatieve definitie van naamwoordstijl (vergelijk profiel 31) maar niet bij een definitie van naamwoordstijl in termen van de positie van de handelende persoon (profiel 32). Op de relaties tussen karakterisering en effecten gaat paragraaf 2.4.2 verder in.

2.4.2 is er een relatie tussen karakterisering en gesignaleerde concrete effecten?

Uit 2.4.1 is naar voren gekomen dat er op het niveau van het gehele corpus geen (groepen van) concrete effecten zijn die typisch 'horen' bij bepaalde adviescriteria. Alleen schrijfadvisieboeken die naamwoordstijl exclusief afwijzen op grond van gevaren voor de aantrekkelijkheid en de overtuigingskracht of voor het verwerkingsgemak van de tekst, adviseren op een enigszins eigen manier. Bij verdere vergelijkingen blijkt ook, dat individuele publicaties duidelijk kunnen verschillen in de concrete effecten die ze aan naamwoordstijl verbinden, ook als ze werken vanuit eenzelfde adviescriterium. Daarbij valt op dat schrijfadviseurs hun lezers vaak waarschuwen tegen concrete effecten van naamwoordstijl die van een andere aard zijn dan effecten die vanuit het algemene bezwaar tegen naamwoordstijl te verwachten zouden zijn.

Het adviescriterium lijkt dus voor de leek niet noodzakelijkerwijs een stevig handvat te zijn voor het doorgronden van het waarom van de concrete effecten. De vraag die in deze paragraaf aan de orde komt is, of de manier waarop het fenomeen naamwoordstijl wordt gekarakteriseerd dat misschien wel is. Is er een duidelijke relatie tussen de definiëring van naamwoordstijl en de concrete effecten die worden genoemd? Is er een duidelijke relatie tussen de voorbeelden waarmee naamwoordstijl wordt geïllustreerd en de concrete effecten?

Uit de analyse blijkt, dat ook op dit gebied geen bijzondere relaties zichtbaar worden. Zoals schema 7 laat zien, zijn er geen logische verschillen in het karakter van de effecten die worden verbonden aan de syntactische definiëringen van naamwoordstijl (definitietypen 1, 4 en 6), de semantische definiëring van

56

Dit profiel wordt gegeven in Nederhoed (1981 [B9]).

naamwoordstijl (definitietype 5) en de definiëring van naamwoordstijl als constructie (definitietype 2 en 3). Het ontbreken van vier effecttypen bij de semantische definiëring van naamwoordstijl (definitietype 5) lijkt vooral een gevolg van het geringe aantal publicaties dat deze definiëring hanteert. Het ontbreken van effecten juist op het gebied van begrijpelijkheid, zinseconomie, aantrekkelijkheid en zinsbouw is evenwel niet direct logisch te beredeneren vanuit de gehanteerde definitie van naamwoordstijl.

	EFF. 1	EFF. 2	EFF. 3	EFF. 4	EFF. 5	EFF. 6	EFF. 7	EFF. 8	EFF. 9
DEFTYPE 1, 4, 6	A8, A9, B8	A2, A6, A7, A16, B3, B8,	A16, B2, B8	A2, A4, A5, A6, A9, A13, A15, B11, C4 C13	A2, A6, A8, A9, A16, B2, B7, C11	A2, A6, A7, B2, C14	A6, A16, B2, B3, B6, B8, C10, C14, C15	A3, A4, A5, A6, A9, A13, A15, C10, C13, C15	B8
DEFTYPE 2, 3	A10, A11, C1, C5, C7, C8	A10, A11, B5, C7, C8	A11, C9	A10, A11, A17	A1, A10, A11, A12, A14,	A12, B5,	A1	A1, A10, A14, A17, C9	A11
DEFTYPE 5		C3		B9	B9, C3		B9	C3	

Schema 7: samenhang definitietypen en concrete effecten, over het gehele corpus, naar typen definiëringen⁵⁷

57 Vier publicaties vallen buiten dit schema omdat zij geen definitie van naamwoordstijl geven: B1, B4, B10, B12.

Schema 8 geeft een overzicht van de samenhang tussen afzonderlijke definitietypen en concrete effecten. Uit dit overzicht wordt duidelijk dat de hoeveelheid mogelijke effecten het grootst is als naamwoordstijl wordt gedefinieerd als nominalisatie (definitietype 1); de leek kan in dat geval alle soorten effecten verwachten.⁵⁸

	EFF. 1	EFF. 2	EFF. 3	EFF. 4	EFF. 5	EFF. 6	EFF. 7	EFF. 8	EFF. 9
DEFTYPE 1	A8, A9, B8	A6, A7, B3, B8,	B8	A6, A9, C13	A6, A8, A9, C11	A6, A7, C14	A6, B3, B8, C14, C15	A6, A9, C13, C15	B8
DEFTYPE 4		A2,	B2,	A2,	A2, B2,	A2, B2,	B2, C10	A3, C10	
DEFTYPE 6		A16	A16	A4, A5, A13, A15, B11, C4	A16, B7		A16, B6	A4, A5, A13, A15,	
DEFTYPE 2	A10, A11, C1,	A10, A11, B5	A11, C9	A10, A11, A17	A10, A11, A12, A14,	A12, B5,		A10, A14, A17, C9	A11
DEFTYPE 3	C5, C7, C8	C7, C8			A1		A1	A1	
DEFTYPE 5		C3		B9	B9, C3		B9	C3	

Schema 8: uitgesplitst beeld van samenhang definitietypen en concrete effecten, over het gehele corpus

58 NB: alleen al het feit dat een aantal publicaties heel veel effecten noemen (Van der Horst, 1996 [A6], Overduin, 1986 [B8]), maakt deze uitspraak mogelijk.

De beide andere syntactisch getinte definiëringen, die door (duidelijk) minder publicaties worden gehanteerd, noemen iets minder effecten. Dit gegeven valt echter vanuit deze definiëringen niet logisch te beredeneren. Het is bijvoorbeeld niet duidelijk waarom er op basis van een normatieve definiëring van naamwoordstijl (definitietype 4) geen concrete effecten op het gebied van begrijpelijkheid en zinsbouw te verwachten zouden kunnen zijn. Netzomin is het duidelijk waarom er geen concrete effecten op het gebied van begrijpelijkheid, aantrekkelijkheid en zinsbouw zouden kunnen optreden (zoals blijkt uit het corpus) als naamwoordstijl gedefinieerd wordt in termen van naamwoorden zonder dat daarbij de afleiding-relatie met het werkwoord betrokken wordt (definitietype 6).

Uit schema 8 wordt ook duidelijk dat er op het gebied van concrete effecten weinig verschil is tussen naamwoordstijl als nominalisatie en naamwoordstijl als een constructie met veel nominalisaties. De groep publicaties die naamwoordstijl definiëren als een verschijnsel veroorzaakt door *veel* nominalisaties (definitietype 2) noemt acht van de negen soorten effecten. Dat juist effecten op het gebied van abstractheid ontbreken, is vanuit het verschil tussen de beide definiëringen niet direct logisch. Als de aanwezigheid van een nominalisatie kan leiden tot abstractheid, is het merkwaardig dat de aanwezigheid van veel nominalisaties dat niet zou doen. Dat is in ieder geval niet in lijn met het algemene beeld van schema 8, dat effecten die optreden bij nominalisatie dat ook doen bij een constructie met veel nominalisaties.

De groep publicaties die naamwoordstijl definiëren als een constructie die met verschijnselen als bleke werkwoorden en voorzetselclusters gepaard gaat (definitietype 3), is klein in getal.⁵⁹ Desondanks is het niet direct in de lijn van de definiëring dat er bij deze constructies blijkbaar geen effecten optreden op het gebied van zinseconomie, zinsdynamiek, aantrekkelijkheid en zinsbouw. Juist bij deze groep zouden negatieve effecten op zinsdynamiek in de lijn van de verwachtingen liggen.

Kenmerkend voor de relatie tussen de definiëring van naamwoordstijl en de concrete effecten die aan dit fenomeen worden verbonden, is dus dat bijna elke definiëring verbonden kan worden aan veel soorten effecten, en dat uitzonderingen op deze regel niet onmiddellijk logisch te beredeneren zijn. Ook op het niveau van individuele publicaties is er op basis van het gehanteerde definitietype weinig stroomlijning zichtbaar. Individuele publicaties kunnen naamwoordstijl definiëren als een fenomeen van veel nominalisaties (definitietype 2) óf als een fenomeen waarbij de handeling op een verkeerde plaats in de zin is terechtgekomen (definitietype 5), en hieraan toch dezelfde combinatie van effecten als ondoorzichtigheid van de constructie, ambtelijke toonzetting en gebrek aan levendigheid verbinden. Individuele publicaties kunnen aan een definiëring van type 2 echter ook een combinatie van (nadelige) effecten op het gebied van zinsdynamiek

59

Bovendien voor een deel van dezelfde auteur.

en levendigheid verbinden. Maar een dergelijke combinatie van effecten kan ook weer verbonden worden aan een definiëring van naamwoordstijl in termen van nominalisatie (definitietype 1) óf in termen van de aanwezigheid van zelfstandig naamwoorden in het algemeen (definitietype 6).

Is er misschien wél een inhoudelijk verband tussen de concrete effecten die worden genoemd en de soorten voorbeelden waarmee naamwoordstijl verder wordt gekarakteriseerd? Omdat de meeste schrijfadvisboekjes tenminste drie voorbeelden geven (zie 2.2.3) is het erg moeilijk om een duidelijke relatie tussen voorbeeldsoorten en effecten vast te stellen. Dat geldt des te meer daar veel publicaties uit het corpus de effecten niet eenduidig of expliciet relateren aan specifieke voorbeelden. In schema 9 wordt zichtbaar dat er in het corpus geen duidelijke samenhang is tussen bepaalde effecten en bepaalde voorbeeldgroepen.

	VOORBGR 1	VOORBGR 2	VOORBGR 3	VOORBGR 4	VOORBGR 5	VOORBGR 6
EFF1	A8, A9, A10, A11, B8, B10, C1, C5, C6, C7, C8	A11, C7, C8	A8, A9, A11, B8, C5, C6, C7, C8	A9, A10, A11, B10, C1, C8	A8, A11, C5, C6, C7, C8	A9, C1, C6
EFF2	A2, A6, A7, A10, A11, A16, B3, B5, B8, C3, C7, C8	A6, A11, C3, C7, C8	A2, A7, A11, A16, C3, C7, C8	A6, A7, A10, A11, A16, B3, C8	A2, A6, A7, A11, A16, B3, B5, C3, C7, C8	B5
EFF3	A11, A16, B1, B2, B8, C2, C9	A11, B2, C2	A11, A16, B8, C2	A11, A16, B2, C2, C9	A11, A16, C2, C9	
EFF4	A2, A4, A5, A6, A9, A10, A11, A13, A15, A17, B9, B11, B12, C2, C4, C13	A6, A11, A13, A17, B9, C2	A2, A9, A11, B9, C2, C13	A4, A5, A6, A9 A10, A11, A13, A15, A17, B9, B11, C2,C4, C13	A2, A4, A5, A6, A11, A13, A15, A17, B9, B12,C2, C13	A4, A5, A9
EFF5	A1 A2, A6, A8, A9, A10, A11, A12, A14, A16, B2, B7, B9, C3, C11	A6, A11, A12, B2, B9, C3, C11	A1 A2 ,A8, A9, A11, A12, A16, B9, C3	A1, A6, A9, A10, A11, A14, A16, B2, B9, C11	A1, A2, A6, A8, A11, A12, A14, A16, B9, C3	A9
EFF6	A2, A6, A7, A12, B2, B5, C12, C14	A6, A12, B2, C12	A2, A7, A12, C12	A6, A7, B2, C12	A2, A6, A7, A12, B5, C12, C14	B5

	VOORBGR 1	VOORBGR 2	VOORBGR 3	VOORBGR 4	VOORBGR 5	VOORBGR 6
EFF.7	A1, A6, A16, B2, B3, B6, B7, B8, B9, C10, C14, C15	A6, B2, B9, C10	A1, A16, B8, B9	A1, A6, A16, B2, B3, B9, C10, C15	A1, A6, A16, B3, B6, B9, C10, C14	
EFF.8	A1, A3, A4, A5, A6, A9, A10, A13, A14, A15, A17, C3, C9, C10, C13, C15	A3, A6, A13, A17, C3, C10	A1, A3, A9, C3, C13	A1, A3, A4, A5, A6, A9, A10, A13, A14, A15, A17, C9, C10, C13, C15	A1, A3, A4, A5, A6, A13, A14, A15, A17, C3, C9, C10, C13,	A3, A4, A5, A9
EFF.9	A11, B8	A11	A11, B8	A11	A11, B8	

Schema 9: samenhang voorbeeldgroepen en soorten effecten, over het gehele corpus⁶⁰

Deze situatie komt voort uit het gegeven dat er publicaties in het corpus voorkomen die veel effecten en/of veel voorbeeldgroepen noemen. Ze bespreken bijvoorbeeld een reeks van zes concrete effecten in samenhang met vijf groepen voorbeelden (Gillaerts & Heynderickx, 1999 [A11]), of verbinden veel groepen voorbeelden aan één concreet effect. Voorbeelden van dat laatste fenomeen zijn Renkema (1982 [A3]) en Elling en Van der Spek (1983 [C12]). Renkema (1982) verbindt zes groepen voorbeelden (zie 2.2.3) aan één effect op het gebied van abstractheid. Elling en van der Spek (1983) verbinden vijf groepen voorbeelden aan één effect op het gebied van levendigheid. Overigens gaat het hier om grotendeels dezelfde groepen voorbeelden. Ook op kleinere schaal zijn veel verschillende combinaties van tamelijk veel voorbeelden en effecten zichtbaar. Schrijfadvisboekjes kunnen bijvoorbeeld voorbeelden uit drie groepen (nominalisaties, opgetuigde nominalisaties en nominalisaties als onderdeel van een n-v-n-patroon) verbinden aan één enkel type effect (effect 5), op het gebied van toonzetting (Jansen et al., 1989 [C11]), maar ook aan effecten op vier gebieden (3, 5, 6 en 7), te weten zinseconomie, toonzetting, levendigheid en aantrekkelijkheid (Gerritsen, 2001 [B2]).

60 B4 (Ministerie van OC en W, 1998b) valt buiten dit schema omdat deze publicatie geen concrete effecten noemt.

Maar ook bij schrijfadvisboeken die minder dan drie soorten voorbeelden geven, zijn er geen exclusieve relaties tussen voorbeeldgroepen en effecten zichtbaar. Het beeld blijft divers, zoals kan blijken uit schema 10.

	VOORBGR 1	VOORBGR 2	VOORBGR 3	VOORBGR 4	VOORBGR 5	VOORBGR 6
EFF. 1	A10, B10			A10, B10		
EFF. 2	A10			A10		
EFF. 3	B1					
EFF. 4	A10, B11, B12, C4			A10, B11, C4	B12	
EFF. 5	A10, B7			A10		
EFF. 6	C14				C14	
EFF. 7	B6, B7, C14, C15			C15	B6, C14	
EFF. 8	A10, C15			A10, C15		
EFF. 9						

Schema 10: samenhang voorbeeldgroepen en soorten effecten, over die publicaties die minder dan drie soorten voorbeelden noemen⁶¹

61 B4 (Ministerie van OC en W, 1998b) valt buiten dit schema omdat deze publicatie geen concrete effecten noemt.

De drie betrokken voorbeeldgroepen worden gecombineerd met veel verschillende effecten zonder dat daar duidelijke patronen in zichtbaar worden. Deze trend is al zichtbaar bij de beide publicaties die alleen nominalisaties als voorbeeld noemen; deze verbinden daar al verschillende concrete effecten aan: zinseconomie (Van Steen, 1987 [B1]) en toonzetting plus aantrekkelijkheid (Van den Boomen & Van der Lans, 1991 [B7]). Bij de schrijfadvisieboeken die twee soorten voorbeelden geven wordt deze trend nog duidelijker. Zo zijn er vijf adviesboeken die voorbeelden geven uit groep 4 (nominalisaties/zelfstandig naamwoorden als onderdeel van een n-v-n-patroon). Sommige verbinden één effect aan deze voorbeelden, maar niet hetzelfde: op het gebied van begrijpelijkheid (effect 1, Van Ommen & Kuppenveld, 1986 [B10]), of op het gebied van zinsdynamiek (effect 4, Van Ommen & Kuppenveld, 1991 [B11], Looijmans & Palm-Hoebé, 1986 [C4]). Andere verbinden deze zelfde soort voorbeelden aan effecten op weer andere gebieden: abstractheid en aantrekkelijkheid (effect 7 en 8, Huigen, 2003 [C15]) hetzij begrijpelijkheid, duidelijkheid, zinsdynamiek, toonzetting en abstractheid (effecten 1, 2, 4, 5 en 8, Steehouder et al., 1999 [A10]).

Samenvattend: de gegevens die in deze paragraaf zijn besproken leiden tot de conclusie, dat ook de manier waarop de schrijfadviseurs naamwoordstijl karakteriseren geen goede voorspeller is van de concrete effecten die ze aan het fenomeen verbinden. Over het hele corpus bezien is er geen duidelijke samenhang tussen de verschillende mogelijke definiëringen van naamwoordstijl of de verschillende soorten voorbeelden die van naamwoordstijl gegeven worden, en de verschillende effecten die aan dit fenomeen verbonden worden. Ook op het niveau van individuele adviesboeken laat de relatie tussen karakterisering en effecten te wensen over. Van leken wordt gevraagd dat ze, afhankelijk van het adviesboek dat ze in handen hebben, de logica van één effect beredeneren vanuit verschillende soorten voorbeelden, of juist op basis van één soort voorbeeld verschillende effecten begrijpen. Het kan ook zijn dat ze moeten beredeneren dat verschillende effecten te maken zullen hebben met verschillende verschijningsvormen van het fenomeen naamwoordstijl. Er zijn bij dit alles geen aanwijzingen dat er verschillen zijn tussen algemene adviespublicaties, publicaties over specifieke genres of voor specifieke doelgroepen.

2.4.3 is er een relatie tussen de definiëring van naamwoordstijl, het gehanteerde adviescriterium en de vormen van goed gebruik?

In deze paragraaf komen twee andere mogelijke vormen van samenhang aan de orde, beide in relatie met de vormen van goed gebruik. In de eerste plaats bekijk ik of er een logische relatie bestaat tussen de manier waarop naamwoordstijl wordt gedefinieerd en de voorwaarden waaronder naamwoordstijl wél gebruikt zou mogen worden. In de tweede plaats onderzoek ik of de voorwaarden voor goed gebruik logisch samenhangen met de algemene bezwaren die de schrijfadviseurs

aan het verschijnsel verbinden. Ook hier is het vertrekpunt dat de samenhang en daarmee de kwaliteit van het totale advies zal toenemen als leken informatie over goed gebruik van naamwoordstijl zullen kunnen begrijpen vanuit de aard van het fenomeen (de definiëring) en als zij kunnen begrijpen waarom dit goed gebruik zich onttrekt aan de bezwaren tegen naamwoordstijl (het adviescriterium). Bij een goede relatie tussen definiëring en vormen van goed gebruik zou ook kunnen worden aangenomen dat informatie over dit laatste element van het advies bijdraagt aan de karakterisering van wat naamwoordstijl is en helpt bij afwegingen over het 'waar' en 'wanneer' van de toepassing van het advies (component Uitwerking).

Gezien de praktijk van de advisering over naamwoordstijl zoals die tot-nutoe is geschetst, lijkt het aannemelijk te verwachten dat een logische samenhang tussen definiëring en goed gebruik van naamwoordstijl zal betekenen dat aan de verschillende definiëringen van naamwoordstijl verschillende vormen van goed gebruik worden gekoppeld. Het ligt voor de hand dat de omstandigheden waaronder naamwoordstijl wél gebruikt kan worden anders zijn wanneer naamwoordstijl een verschijnsel is dat bestaat uit zinnen met veel nominalisaties, dan wanneer naamwoordstijl een constructie is van een naamwoord plus een cliché-werkwoord. Op dezelfde manier is dan te verwachten dat de schrijfadviseurs bij de verschillende bezwaren tegen naamwoordstijl verschillende vormen van goed gebruik zullen presenteren. Als naamwoordstijl vermeden moet worden omdat het de begrijpelijkheid van een zin belemmert, zullen de omstandigheden waarin dit blijkbaar geen probleem is anders zijn dan wanneer naamwoordstijl een probleem is voor de toonzetting van een tekst.

Een meerderheid van de 23 publicaties die vormen van goed gebruik noemen, presenteert slechts één vorm van goed gebruik (dertien publicaties). Dit gegeven past in de trend dat het advies om naamwoordstijl te vermijden vrij absoluut wordt gepresenteerd (vergelijk: 21 adviespublicaties noemen helemaal geen mogelijkheden voor goed gebruik).⁶² Toch zijn er ook zes publicaties die vier verschillende mogelijke omstandigheden van goed gebruik noemen.⁶³ Uit de analyse (vgl. schema 11) blijkt dat er zich geen duidelijke lijn aftekent tussen de manier waarop de adviespublicaties naamwoordstijl definiëren en de vormen van goed gebruik die ze noemen.

62 Op het niveau van individuele adviesboeken kunnen zich als gevolg daarvan opmerkelijke contrasten voordoen. Zo stelt Veering (1976 [C3]) als mogelijke vorm van goed gebruik dat naamwoordstijl goed kan passen bij de vereisten van het wetenschappelijke teksttype, terwijl Lamers (1986 [C5]), dat specifiek adviseert over wetenschappelijke teksten, zonder uitzonderingen adviseert om de naamwoordstijl te vermijden.

63 Bij deze groep horen drie edities van de *Schrijfwijzer* (Renkema, 1989 [A4], Renkema, 1995 [A5], Renkema, 2002 [A15]).

	GOED GEBRUIK 1	GOED GEBRUIK 2	GOED GEBRUIK 3	GOED GEBRUIK 4	GOED GEBRUIK 5	GOED GEBRUIK 6
DEFTYPE 1	A6, A8	A6	A6, B8, C14	A6	B8	
DEFTYPE 2	A11, A12, C1		B3, A11	A11, B5	A11	
DEFTYPE 3	C5		A1			A1
DEFTYPE 4	A3, B2		A2, A3, C10	A3		
DEFTYPE 5	C3		C3	B9, C3		C3
DEFTYPE 6	A4, A5, A15		A4, A5, A15, A16	A4, A5, A15	A4, A5, A15	

Schema 11: samenhang definitietypen en vormen van goed gebruik, over het gehele corpus⁶⁴

64 23 van de 44 publicaties noemen dus vormen van goed gebruik. Twee publicaties (Veering, 1962 [C2]; Elling & Van der Spek, 1983 [C12]) noemen geen definitie dus vallen buiten dit schema. Beide publicaties noemen goed gebruik van type 1. Veering (1962) noemt ook nog goed gebruik van type 2.

Het meest genoemd als mogelijke vormen van goed gebruik zijn de ‘tekstuele toepassingen’ van naamwoordstijl (type 1, zie 2.3.3) en dat gebeurt, zoals te zien is in schema 11, ongeacht het type definiëring dat wordt gehanteerd. Ook de iets minder vaak opgevoerde vormen van goed gebruik rond de positie van de handelende persoon (type 3, zie 2.3.3) en de toonzetting van de tekst (type 4, zie 2.3.3) zijn niet tot nauwelijks gevoelig voor de manier waarop naamwoordstijl gedefinieerd is.⁶⁵ De vormen van goed gebruik die te maken hebben met de kwantiteit van met name nominalisaties (type 2, zie 2.3.3), taaleconomie (type 5, zie 2.3.3) en teksttype (type 6, zie 2.3.3) komen weinig voor. Ze zijn daarbij verspreid over verschillende definitietypen.⁶⁶

Er is met andere woorden in het corpus geen duidelijke relatie te vinden tussen de manier waarop naamwoordstijl voor de lezer wordt gedefinieerd als verschijnsel, en de mogelijke voorwaarden waaronder naamwoordstijl wél gebruikt zou mogen worden. Op deze stand van zaken is één uitzondering: de drie adviesboeken die naamwoordstijl definiëren als een overvloedig voorkomen van nominalisaties (definitietype 2), noemen het minder vaak voorkomen van nominalisaties (type 2) niet als vorm van goed gebruik. Dit is een logisch verband, omdat er in dat geval volgens de definitie geen sprake meer zou zijn van naamwoordstijl. Een dergelijke logica is weer niet aanwezig bij schrijfadvisboeken die naamwoordstijl definiëren als een omstandigheid waarbij een naamwoord is gebruikt waar *beter* een werkwoord gebruikt zou kunnen zijn (definitietype 4). Hoewel deze manier van definiëren impliceert dat naamwoordstijl per definitie ongunstig is, vermelden de vier publicaties die zich van deze definiëring bedienen alle toch ook vormen van goed gebruik.

Uit schema 12 wordt vervolgens duidelijk dat er ook geen specifieke relaties aanwezig lijken te zijn tussen de visie op goed gebruik van naamwoordstijl en het gehanteerde adviescriterium. De meest genoemde vormen van goed gebruik (type 1, 3 en 4) worden genoemd in relatie tot bijna alle adviescriteria; in ieder geval doen zich geen patronen voor die specifiek lijken te zijn voor publicaties die adviseren vanuit bepaalde adviescriteria.⁶⁷

65 De vorm van goed gebruik rond de toonzetting van de tekst wordt alleen niet genoemd in publicaties die naamwoordstijl definiëren in termen van relaties met andere verschijnselen (definitietype 3).

66 De vorm van goed gebruik die te maken heeft met de kwantiteit van met name nominalisaties komt in totaal twee keer voor, eenmaal in een publicatie die naamwoordstijl niet definieert en dus buiten het schema valt (Veering, 1962 [C2]).

67 Omdat slechts 23 publicaties uit het corpus vormen van goed gebruik noemen, gaat het hier uiteraard om kleine aantallen.

	GOED GEBRUIK 1	GOED GEBRUIK 2	GOED GEBRUIK 3	GOED GEBRUIK 4	GOED GEBRUIK 5	GOED GEBRUIK 6
CRITERIUM 1	A3, A6, A8, B2, C1, C5	A6	A3, A6, A16, B5, B8, C10, C14	A3, A6	B8	
CRITERIUM 2	A4, A5, A6, A12, A15, C12	A6	A4, A5, A6, A15, A16	A4, A5, A6, A15, B9	A4, A5, A15	
CRITERIUM 3			A1, A16			A1
CRITERIUM 4	A11		A2, A11, B3, B8	A11	A11, B8	
CRITERIUM 5	A8, C2, C3	C2	A1, C3	C3		A1, C3

Schema 12: samenhang adviescriterium en vormen van goed gebruik, over het gehele corpus

Adviesliteratuur die over de naamwoordstijl adviseert vanuit een meer stilistische invalshoek (adviescriteria 4 en 5) geeft geen duidelijk andere voorwaarden waaronder naamwoordstijl wél gebruikt kan worden dan adviesliteratuur die naamwoordstijl in principe afkeurt in verband met problemen met begrijpelijkheid (adviescriterium 1). Beide groepen publicaties kunnen als geheel genomen naamwoordstijl aanvaardbaar vinden bij de tekstuele toepassingen (omschrijvingen van begrippen, vaktermen; tussenkoppen etc.), als naamwoordstijl minder overvloedig voorkomt, als de handelende persoon niet belangrijk is of per se niet genoemd mag worden, als er met behulp van naamwoordstijl een bepaalde gevoelswaarde of betekenisnuance bereikt kan worden, en als naamwoordstijl leidt tot economischer taalgebruik. De adviesliteratuur die werkt met het begrijpelijkheids-criterium noemt alleen geen mogelijke gepastheid bij bepaalde teksttypen (goed

gebruik type 6).⁶⁸ Zoals te zien is in schema 12 onderscheidt de groep adviesboeken die naamwoordstijl afraadt in verband met negatieve effecten op de aantrekkelijkheid van de tekst zich niet wezenlijk van de eerdergenoemde groepen. De beide publicaties die het adviescriterium overtuigingskracht (mede) hanteren, vinden naamwoordstijl alleen aanvaardbaar als de handelende persoon niet belangrijk is of per se niet genoemd mag worden (goed gebruik type 3) en als er een bepaald abstract teksttype in het spel is (goed gebruik type 6).⁶⁹

Dat er in de adviesliteratuur weinig duidelijke samenhang lijkt te bestaan tussen de bezwaren tegen naamwoordstijl en de visie op goed gebruik van dit fenomeen is opvallend. In gevallen waar de schrijfadviseurs naamwoordstijl afraden in verband met begrijpelijkheidsproblemen of problemen met de aantrekkelijkheid van teksten, zou een specifieke 'eigen' relatie met vormen van goed gebruik bijvoorbeeld te verwachten zijn geweest. In gevallen waarin naamwoordstijl geassocieerd wordt met begrijpelijkheidsproblemen of aantrekkelijkheidsproblemen lijkt het namelijk logisch dat de incidentele toelaatbaarheid van naamwoordstijl te maken zou moeten hebben met situaties waarin die problemen niet aanwezig zijn of minder zwaar wegen. De leek zou goed gebruik van naamwoordstijl in die gevallen kunnen beredeneren vanuit de vaststelling dat bij dergelijk goed gebruik het bezwaar tegen naamwoordstijl inderdaad niet opgaat. Dat laatste is nu niet geval. Een mogelijke logische samenhang tussen een verminderd gebruik van nominalisaties (type 2) en de adviescriteria begrijpelijkheid en aantrekkelijkheid (vergelijk 2.3.3) wordt maar door één publicatie gesuggereerd. Veelgenoemde vormen van goed gebruik als type 3 en 4 hebben die relatie juist niet: als het terecht is dat de handelende persoon met behulp van naamwoordstijl buiten beeld blijft, of als naamwoordstijl terecht een bepaalde gevoelswaarde aan een tekst geeft, levert naamwoordstijl daarmee niet zonder meer begrijpelijke of aantrekkelijke zinnen op. Evenmin zullen tekstuele toepassingen als opsommingen en vaktermen (goed gebruik type 1) zich automatisch onttrekken aan mogelijke problemen op het gebied van begrijpelijkheid. Het lijkt erop dat de schrijfadviseurs over het geheel genomen de mogelijke vormen van goed gebruik redelijk los zien van het adviescriterium dat ze hanteren.⁷⁰

De analyse in deze paragraaf heeft, samenvattend, niet het beeld opgeleverd dat verwacht werd. Over het geheel van het corpus genomen is er geen duidelijke relatie te zien tussen de manier waarop de schrijfadviseurs naamwoordstijl voor

68 Uiteraard gaat het ook hier steeds om kleine aantallen en kleine verschillen. In de groep die adviseert vanuit meer algemeen stilistische criteria (4 en 5) wordt aanvaardbaarheid van naamwoordstijl in geval van geringe frequentie (goed gebruik type 2) en in geval van bepaalde teksttypen (goed gebruik type 6) slechts één respectievelijk twee keer genoemd.

69 NB: Burger en De Jong (1997[A1]) noemen naast deze vormen van goed gebruik ook al twee concrete effecten van naamwoordstijl die te maken hebben met abstractheid. Deze effecten zijn, in tegenstelling tot bijna alle andere concrete effecten die in de adviesliteratuur genoemd worden, positief.

70 Dit wil niet zeggen dat er op het niveau van individuele adviesboeken nooit sprake kan zijn van logische samenhang.

de lezer definiëren als verschijnsel, en de voorwaarden die ze noemen waaronder naamwoordstijl wél gebruikt zou mogen worden. Dit betekent dat de informatie over de vormen van goed gebruik voor leken niet systematisch bijdraagt aan een dieper begrip van de aard van het fenomeen naamwoordstijl. Netzomin zal deze informatie veel kunnen helpen als leken willen afwegen ‘waar’ en ‘wanneer’ ze het advies wel of niet moeten toepassen. Het ontbreken van expliciete afwegingsstrategieën over deze twee elementen wordt met andere woorden niet gecompenseerd door impliciete informatie hierover. Hieruit volgt dat de bijdrage van element 6 (vormen van goed gebruik) aan de component Uitwerking van het advies gering zal zijn. Ook specifieke relaties tussen vormen van goed gebruik en de verschillende adviescriteria zijn over het gehele corpus genomen niet systematisch aanwezig. Dat betekent dat de samenhang tussen deze beide onderdelen binnen de component Onderbouwing in de adviespraktijk relatief los is.

Hierbij mag niet onvermeld blijven dat informatie over vormen van goed gebruik vooral voorkomt in de algemene adviespublicaties. Bij de 23 publicaties die vormen van goed gebruik noemen, is het aandeel van deze groep adviespublicaties verhoudingsgewijs het grootst: van de zeventien algemene adviespublicaties noemen er elf vormen van goed gebruik, en dan ook nog in overwegende mate meer dan één. Daarentegen vermelden publicaties voor specifieke doelgroepen of over specifieke genres veel minder vaak vormen van goed gebruik (respectievelijk vijf van de twaalf en zeven van de vijftien). In meerderheid beperken ze zich daarbij bovendien tot het noemen van één vorm van goed gebruik. Het lijkt er dus op dat adviesboeken voor specifieke doelgroepen of over specifieke genres compromislozer zijn in het advies ‘vermijd de naamwoordstijl’ dan de algemene adviespublicaties.

2.5 Conclusie

Uit de analyses in de paragrafen 2.2 tot en met 2.4 komt naar voren dat de vraag ‘wat’ volgens de schrijfadviseliteratuur nu eigenlijk ‘waarom’ en ‘wanneer’ vermeden moet worden, niet op eenduidige wijze te beantwoorden is. In de eerste plaats is er binnen de schrijfadviseliteratuur geen eenduidige opvatting te vinden van het fenomeen naamwoordstijl. Twee belangrijke bouwstenen van het advies, de definiëring van naamwoordstijl en het aanbieden van de concrete voorbeelden ervan, leiden tot uiteenlopende karakterisering van het verschijnsel. Omdat er over het geheel van het corpus genomen ook geen specifieke relatie is tussen type definiëring en aangedragen soorten voorbeelden, is het niet mogelijk om te komen tot een vast signalement van naamwoordstijl (of verschillende vaste signalementen) dat/die over het geheel van de Nederlandse schrijfadviseliteratuur van toepassing is/zijn.

Ook op het niveau van individuele schrijfadvisboeken wordt de lezer zelden een scherp begrensde karakterisering geboden. De publicaties die zowel een definiëring geven als een begrensde aantal voorbeelden, vormen een duidelijke minderheid. Bovendien is er ook binnen deze groep al veel variatie aan karakteriseringen te vinden. In de meerderheid van de publicaties wordt naamwoordstijl gekarakteriseerd aan de hand van (veel) verschillende soorten voorbeelden, waardoor een vrij groot aantal verschillende talige verschijnselen aan naamwoordstijl verbonden is (zie ook 2.2.3). Mede hierdoor is het in veel adviesboeken moeilijk om een specifieke relatie te zien tussen voorbeelden en definiëring van het verschijnsel; in ieder geval geeft de variëteit aan combinaties van definiëring en soorten voorbeelden aanleiding om te constateren dat de schrijfadviseurs veel verschillende profielen van naamwoordstijl presenteren.

Dit beeld van diversiteit neemt verder toe op grond van de analyse van de relatie tussen de verschillende profielen van naamwoordstijl en de bezwaren, concrete effecten en de vormen van goed gebruik die aan naamwoordstijl verbonden worden. Ook hier is in de schrijfadviseliteratuur veel variatie aanwezig. Inhoudelijk gezien valt op, dat de meerderheid van de bezwaren en de meerderheid van de concrete (negatieve) effecten zich concentreert op de gebieden van verwerking en stilistiek. Bezwaren die gestoeld zijn op overwegingen van aantrekkelijkheid en/of overtuigingskracht zijn duidelijk in de minderheid, net als concrete effecten op die gebieden. Het is daarbij niet zo dat de typen bezwaren en concrete effecten op een systematische manier aan elkaar verbonden zijn. De meeste publicaties noemen een veelsoortig geheel aan effecten dat aan bijna ieder type bezwaar kan zijn gehecht en dat over het geheel van het corpus genomen niet exclusief verbonden is aan bepaalde soorten voorbeelden. Alleen de adviesboeken die uitsluitend werken met de criteria verwerkingsgemak, aantrekkelijkheid en overtuigingskracht laten op bescheiden schaal zien dat er enige systematische invloed kan zijn van het adviescriterium op de aard van de aangevoerde concrete effecten. Ook de verschillende vormen van goed gebruik kunnen blijkens de analyse over het geheel van het corpus genomen aan bijna ieder bezwaar worden gekoppeld.

Een eerste conclusie uit deze analyses is, dat het advies ‘vermijd de naamwoordstijl’ binnen de Nederlandse schrijfadvispraktijk geen welomschreven en eenduidig advies is. Een tweede conclusie kan zijn, dat er tussen de verschillende elementen van het advies in overwegende mate vrij losse relaties bestaan. Op het niveau van het gehele corpus en op het niveau van individuele adviesboeken mankeert er veel aan de interne samenhang tussen de aard van het stijlverschijnsel, de voordelen of nadelen die eraan verbonden zijn, de concrete effecten, en de eventuele uitzonderingen op het advies. Ook dit is geen aanbeveling voor het advies ‘vermijd de naamwoordstijl’. In de beschrijving van het expertmodel van Cornelis (zie hoofdstuk 1) wordt de noodzaak van interne consistentie van een advies juist als vanzelfsprekend beschouwd: alle gegevens moeten voor de cliënt in een ‘betekenisvol en

samenhangend kader' worden gepresenteerd (Cornelis 2002, p. 30). Een samenhangend kader voor een advies en de uitwerking en/of onderbouwing ervan is volgens het expertmodel een belangrijke voorwaarde voor succesvolle advisering. Het feit dat het advies 'vermijd de naamwoordstijl' in de Nederlandse schrijfadvisieliteratuur niet uitblinkt in een strakke samenhang tussen de beide componenten, en ook niet in systematische samenhang tussen de elementen binnen die beide componenten, moet dan betekenen dat de hanteerbaarheid van het advies voor leken niet zo goed is als gewenst zou zijn. Daarmee voldoet de Nederlandse adviespraktijk niet optimaal aan de adviesambitie die in 1.2.2 is beschreven als het meest bescheiden ambitieniveau voor advisering.

Naast het ontbreken van een samenhangend kader, valt in algemene zin verder op dat het zwaartepunt van de advisering lijkt te liggen bij de component Onderbouwing. De aandacht voor de component Uitwerking beperkt zich sterk tot het identificerend 'wat' (element 1 en 2), waarmee de schrijfadviseurs laten zien dat ze vinden dat leken vooral expliciete informatie nodig hebben om het fenomeen naamwoordstijl te herkennen. In veel mindere mate hebben ze aandacht voor de actiegerichte aspecten van de Uitwerking. Informatie over het 'waar' en 'wanneer' krijgt de leek alleen via element 6, dat bovendien lang niet in alle adviespublicaties aanwezig is. Al eerder is vastgesteld dat informatie over het actiegerichte 'wat' en 'hoe' alleen impliciet wordt gegeven. Deze verhouding tussen Uitwerking en Onderbouwing duidt erop dat de adviseurs vooral willen overtuigen van de juistheid van het advies en minder gespitst zijn op het geven van informatie over de manier waarop hun lezers kunnen manoeuvreren op het snijvlak van naamwoordelijk en werkwoordelijk formuleren. De compromisloze houding van bijna de helft van de adviespublicaties om geen vormen van goed gebruik noemen, past in dit beeld.

Een derde conclusie kan dus zijn, dat de schrijfadviseurs de grondigheid van hun advies op een specifiek gebied aanpassen. In de ogen van de adviseurs zijn leken kennelijk niet gebaat bij taaltechnische informatie die hen in staat stelt bij het uitvoeren van de revisie allerlei keuzes af te wegen. Wellicht is dat vanuit de vrees dat de leken daarmee in hun tekst extra problemen zouden kunnen veroorzaken. Deze inschatting van de belangen van de leek zou ook de achtergrond kunnen zijn van het gegeven dat veel publicaties afzien van informatie over omstandigheden waarin naamwoordstijl wél goed gebruikt kan worden. Zonder deze omstandigheden wordt het immers overbodig om af te wegen of revisie überhaupt nodig is. Als dit juist is, dan is het minimaliseren van afwegingen in de ogen van de schrijfadviseurs een factor die belangrijk is voor de hanteerbaarheid van het advies. Merk op dat deze interpretatie van de hanteerbaarheid van het advies in de praktijk hoe dan ook niet zonder problemen is, alleen al omdat naamwoordstijl gedefinieerd kan zijn met behulp van noties als 'veel' (definitietype 2), 'beter' (definitietype 4) en 'handelingskarakter'(definitietype 5). In die gevallen zijn de lezers als gevolg van de impliciete manier van informeren vooral aangewezen op

het vergelijken van voorbeelden en herschrijvingen om te kunnen afwegen in welke gevallen er nu sprake is van naamwoordstijl, wanneer en waar er dus moet worden ingegrepen en wanneer er geen sprake meer is van naamwoordstijl.⁷¹

De schrijfadvisers voorzien hun lezers dus spaarzaam van het soort informatie waarmee deze zelf zouden kunnen manoeuvreren tussen naamwoordelijk en werkwoordelijk formuleren. In dit beeld past, dat de adviseurs evenmin aandacht besteden aan de *nadelen* van de werkwoordelijk geformuleerde alternatieven voor naamwoordstijl. Niet aan bod komt bijvoorbeeld, dat omzettingen naar een meer werkwoordelijke formulering tot gevolg kan hebben dat een zin langer wordt, of meer ingewikkeld geconstrueerd doordat er bijzinnen ontstaan. Evenmin wijzen de adviseurs op de mogelijke nadelen van omzettingen naar een werkwoordelijke formulering in de lijdende vorm; het naamwoordstijlvoorbeeld (33a) dat aan het begin van dit hoofdstuk besproken werd (uit Overduin (1986, [B8]) krijgt bijvoorbeeld zonder verder commentaar herschrijving (33b):

- (33a) Met het oog op de *herziening* van de richtlijnen voor het *toezicht* op de *naleving* van de gedragscodes van belastingconsulenten...
- (33b) Er bestaan richtlijnen om er op *toe te zien*, dat de gedragscodes van belastingconsulenten *worden nageleefd*. Met het oog op de herziening van de richtlijnen...

De kans dat leken als gevolg van het naamwoordstijladvies zinnen gaan produceren die in gaan tegen andere adviezen, zoals ‘vermijd lange zinnen’, ‘vermijd complexe zinnen’ en ‘vermijd de lijdende vorm’ blijft met andere woorden onbesproken.

Uit de analyses in dit hoofdstuk is ten slotte nog gebleken, dat er geen ingrijpend verschil lijkt te zijn tussen de presentatie van naamwoordstijl in de algemene adviesliteratuur, adviesliteratuur specifiek bestemd voor bepaalde doelgroepen en adviesliteratuur die zich richt op specifieke genres. De enige afwijkende strategie die op een enigszins regelmatige basis bij specifieke doelgroepen en tekstgenres wordt toegepast, is een kwantitatieve: bij diverse elementen van het advies is te zien dat de meest beknopte informatie te vinden is in deze groepen adviesliteratuur. Vooral het gebrek aan genregevoeligheid van het advies is opmerkelijk.⁷² De schrijfadvisers gaan er blijkbaar in overgrote meerderheid vanuit dat het bezwaar tegen naamwoordstijl zo zwaarwegend is dat het devies voor alle teksten

71 Dat dat lastig kan zijn, kan blijken uit de voorbeelden in Van der Horst (1993 [B5]). Hier moet de leek op basis van een kwantitatieve definitie van naamwoordstijl (definitietype 2) begrijpen wanneer er sprake is van te verwijderen naamwoordstijl aan de hand van het volgende voorbeeld en herschrijving: “Niet: *de werknemers verwachten een stijging van de lonen*. Liever: *...verwachten dat de lonen zullen stijgen (hoger worden)*.”

72 De spaarzaamheid van de informatie over het actiegerichte ‘waar’ en ‘wanneer’ uit de component Uitwerking speelt hierbij mogelijk ook een rol. Het ‘waar’ en ‘wanneer’ zou namelijk heel goed genregevoelig kunnen zijn.

hetzelfde moet zijn.⁷³ Mede daarom vinden ze het niet nodig hun lezers op dit punt genrespecifieke competenties aan te leren. Of de schrijfadvisers hiermee te kort schieten in het professionaliseren van de lekerschrijvers kan pas blijken uit analyses van het feitelijk gebruik van naamwoordstijl door professionele schrijvers.

In hoofdstuk 4 kom ik terug op de bescheiden positie van de taaltechnische informatie in het advies, en op de geringe genrespecifieke toepassing ervan. In de hoofdstukken 5 en 6 volgt dan een analyse van het feitelijke gebruik van naamwoordstijl door professionele en niet-professionele schrijvers. Maar eerst zal ik, in hoofdstuk 3, dieper ingaan op de achtergrond van de situatie zoals die in dit hoofdstuk geschetst is. Dat doe ik door de wordingsgeschiedenis van het advies te plaatsen in de context van de prescriptieve praktijk.

73 Zoals te zien in 2.4.3 zijn er slechts twee publicaties die bepaalde teksttypen opvoeren waarin naamwoordstijl bij uitzondering wél gebruikt kan worden (type 6 van vormen van goed gebruik).

